

OHK - Geografija

III

B 21

GEOGR. OBZORNIK

/1956 3

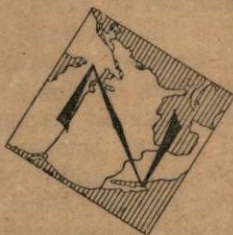
91

49094900553,4

UNIVERZA V LJUBLJANI - FF

COBISS #

ČASOPIS ZA GEOGRAFSKO
VZGOJO IN IZOBRAŽBO

Leto:
III.

Ljubljana
1956

Številka:
4

VSEBINA

	Stran
D. R., Politčna geografija in geopolitika . . .	65
Dr. Vladimir Kokole, Vtisi o geografiji v angleških srednjih šolah	72
Dušan Kompare, Nekaj misli o skupinskem pouku geografije	77
—	
Rudolf Kolarič, Zemljepisno izrazje in imenoslovje	78
—	
Drobne novice (Vera Marchisetti)	79
—	
Književnost (Ivan Gams)	80
—	
Društvene vesti:	
Seminar slovenskih geografov v Pomurju (Ivan Gams)	81

Geografski obzornik, časopis za geografsko vzgojo in izobrazbo, izhaja štirikrat letno. Izdaja Geografsko društvo Slovenije, Odsek za geografski pouk. Urejuje uredniški odbor. Urednik Darko Radinja, Ljubljana, Šubičeva 1. Dopise pošiljajte na urednikov naslov.

Letna naročnina 240 din. Posamezna številka 60 din. — Naročajte in vplačujte na naslov: Zemljepisni muzej Slovenije, Ljubljana, Trg francoske revolucije. — številka tekočega računa: 60-KB-Ž-1-580. — Tiska tiskarna »Urška«, Kočevje

Politična geografija in geopolitika

Prav gotovo nismo prvi, ki želimo premotriti in primerjati politično geografijo in geopolitiko. Temu vprašanju so bila namreč posvečena že številna dela, bodisi mimogrede v določenih poglavjih obče geografije, bodisi v posebnih razpravah, kot so na primer Karl Haushofer: Politische Erdkunde und Geopolitik, München 1925; Otto Maull: Politische Geographie und Geopolitik, G. Anzeiger, Gotha, 1926; Alfred Hettner: Die Geopolitik und die Politische Geographie, Geogr. Zeitschrift, Leipzig 1929; Joseph Halkin: Géopolitique et géographie politique, Cercle geogr. liegeois, Anvers 1929; Siegfried Passarge, Politische Geographie und Geopolitik, Petermanns Mitteilungen, Gotha 1935. Poleg omenjenih pa so seveda tudi še drugi avtorji, ki so se ukvarjali s tem vprašanjem.

Kljub pažnji je glede tega vprašanja še vedno precejšnja nejasnost ne le med širšo javnostjo, ki ta vprašanja manj pozna, temveč tudi med geografi samimi in drugimi strokovnjaki. Za marsikoga pomeni namreč geopolitika le krajše poimenovanje za politično geografijo (20, str. 28).

Take in podobne neprečiščene misli so nas napotile, da povzemamo to vprašanje z namenom, da raziščemo, kako daleč sta oblikovani in razviti politična geografija in geopolitika oziroma v čem se razlikujeta. Zaradi boljšega razumevanja naj opozorimo najprej na pomen besede **političen**, ki jo najdemo v obeh nazivih **geopolitika in politična geografija**. Glede besede politika, političen, moremo postreči vsaj z dvema dovolj različnima pojmovanema.

a) Ako govorimo na primer o politični karti Evrope ali sveta, jo razumemo kot karto evropskih držav ali držav sveta.

b) Ako pa govorimo o političnih pravicah ali na primer o bolj ali manj spretni politiki, se izraz političen nanaša na način vladanja oziroma upravljanja države oziroma javnega življenja.

V tej razpravi bomo skušali najprej spoznati, s čim se ukvarjata politična geografija in geopolitika; ali z njima razumemo države ali pa načine njihovega upravljanja.

Kakor je znano po večini sodobnih spoznanj, vemo že od nekdaj, da se geografska proučevanja nanašajo na države oziroma pokrajine.

Že pri Herodotu naletimo na primer na naslednjo misel: »Miroljubna dežela rodi pohlevneže, nikoli pa ne daje taka dežela hkrati žlahtnih sadov in pogumnih borcev.« Ne da bi se hoteli posebej ustavljati ob naivnosti te misli, zasluži vendarle našo pozornost, ker dokazuje, da se Herodot zaveda določenega vpliva

narave na ljudi, s tega dejstva pa tudi na moč držav. Hkrati pa nam ta izrek kaže, da po Herodotovem pojmovanju sestoji država iz dveh delov: pokrajine in ljudi ter da sta oba dela v tesni medsebojni zvezi.

Pri številnih piscih klasične antike naletimo na podobna razmišljanja, ki se nanašajo na vpliv geografskega okolja, na značaj ljudstev in držav. Tako temelji na primer pri Hipokritu razprava o državi na klimatskih vplivih, Tukidid pa nadrobno raziskuje vzročne odnose med zemljo in zgodovino, ki se na njej odvija. Tudi Platonu je velikega pomena za državo položaj in geografsko okolje. Aristotelu pa je država sploh produkt narave, od katere je odvisna tudi njena politična moč. Razširitev neke države zavisi od tega, v kolikšni meri se izkoriščajo prirodni pogoji. Pri Platonu in Aristotelu pa srečamo tudi pripombe, ki se nanašajo na velikost in življenjsko dobo države. Aristotel natančno loči možno razsežnost države in njeno največjo naseljenost, ki jo država more doseči. Pogoj za to je avtarkija, gospodarska in politična, to pa je možno po njegovem tudi pri majhnih državnih tvorbah.

Opozorimo še na Strabona, ki mu je geografija eden najbolj vplivnih oblikovalcev političnega življenja; razvoju rimskega imperija posveča na primer cele strani, glede na to, koliko različnih možnosti je nudilo geografsko okolje, to je geografski položaj, relief, podnebje, rastlinstvo in živalstvo, vodovje, sestava tal oziroma prsti, topli vrelci itd. Toda avtor hkrati tudi opozarja, da nas ta odvisnost ne sme preslepiti, ker so tu še drugi vplivi, ki soustvarjajo politično življenje oz. države. Strabon namreč hkrati izjavlja, da le ni bilo geografsko okolje tisto, ki je dalo Atencem visoko kulturo, kakor tudi ni geografski položaj povzročil, da je bila znanost Babiloncev in Egipčanov tako razvita. Oboje, visoko kulturo Atencev in obsežno znanost Babiloncev, je rodilo neprestano prizadevanje obeh narodov in ni bilo encstaven produkt prirodnega geografskega okolja.

Poleg takih in podobnih misli pa je seveda v idejah antičnih piscev še marsikaj utopističnega in zmotnega, toda problem so postavili, če že ne rešili, kar nam dovoljuje izjavo, da so bila prva geografska premostrvanja o državah vsaj že od Herodota dalje. Res je sicer, da je to, kar najdemo pri antičnih piscih, bolj priložnostno kot sistematično.

Rimska antika nam ni prinesla kdovekaj novega. Imamo pa v srednjem veku nekaj piscev, na primer Pavla Diakona in Tomaža Akvinskega, ki imajo določene misli o vplivu klime na narode in države. Ome-

nimo naj tudi arabskega zgodovinarja Ibn Šalduna, ki vidi prav v klimi vzroke za različno velikost in moč posameznih držav.

Šele renesansa je povzela metodično in sistematično delo antike. Tu je omeniti vsaj Ivana Bodina, ki v XVI. sol. ne raziskuje le priložnostno, temveč mnogo bolj sistematično odnose, ki se ustvarjajo med prirodnim okoljem in državo.

Polagoma pa so velika odkritja prinesla bogato žetev novih podatkov. To je bilo tudi kmalu zbrano v številnih spisih pokrajin in dežel, njihovih narodov in ljudstev, krajev in posebnosti. Ti opisi, ki so od stoletja do stoletja natančnejši, so našli svoja nadaljevanja v posebni vrsti publikacij, kot so na primer *Almanach de Gotha* ali *Statesman's Yearbook*. Ta praktična in popolnoma deskriptivna dela so se dolgo imenovala politična geografija, ker so se vsi podatki nanašali na posamezne države. Te »politične geografije« so nam nudile pač premnoge usluge, nudile so namreč geografiji vir natančnih podatkov.

Toda poleg teh različnih in številnih opisov poznanege sveta si je geografija naložila še drugo vrsto nalog, h katerim so se mnogo pozneje zatekali zgodovinarji in filozofi; ti so se namreč ukvarjali z geografijo, da bi razložili politične tvorbe, zgodovino držav in zgodovino človeštva. Spomnimo se na primer Montesquieu-ja v Franciji, Iselin-a v Švici in Herderja v Nemčiji. Njihov vpliv je bil zelo velik, po njihovi zaslugi je bila geografija priznana za nujno pomožno vedo zgodovine. Tem zgledom so sledili v teku stoletij še drugi filozofi in zgodovinarji, kot so na primer: Hegel, ki se ni skliceval le na klimo temveč tudi na morfologijo, da bi utrdil svojo občo zgodovino; taki so bili tudi V. Cousin, J. Michelet, H. Buckle. Tako je geografija postala izobraževalno sredstvo v službi zgodovine. Poudariti moramo, da je ta njena služba trajala dolgo, celo vse dotlej, dokler je nista v prvi polovici XIX. stol. Aleksander Humbolt in Karl Ritter napravila popolnoma za samostojno vedo. Zanimivo, da Ritterjeva knjiga »Allgemeine Vergleichende Geographie« nosi podnaslov »...študij zemlje v odvisnosti od prirode in zgodovine« (30). Celo v Ratzelovi *Anthropogeographie* (27) se opazi določena podrejenost zgodovini, prvi zvezek nosi značilni naslov »Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte«. Seveda ne srečujemo le enakih mnenj, ko na primer v *Tableau de la Géographie de la France* Vidala de la Blacheja, v uvodu Lavisseejeve *Historre de la France* kakor tudi ne v Kanotauxovi *Histoire de la Nation française* oziroma v *Géographie humaine de la France* od J. Brunhes-a in P. Deffontaine (4).

Vsekakor je to pripomoglo do spoznanja, da je geografija samostojna znanost. Kmalu nato je Ratzel objavil prvo razpravo o geografiji človeka. Njen prvi del je izšel 1882., drugi pa 1891. leta (27). Leta 1897 pa je objavil prvo razpravo politične geografije (28).

Po številnih razglabljanjih, postavljenih bolj ali manj brez medsebojne zveze v teku stoletij, po razpravah, polnih neizbežnih napak, v glavnem v pomanjkanju natančnejših podatkov in poznavanju geografije, je izšlo Ratzelovo delo »Politična geografija«,

prvo delo o politični geografiji kot samostojno, znanstveno in sistematično. V čem je bistvo te razprave?

Predvsem moramo podčrtati, da v tem delu pravzaprav zaman iščemo kako opredelitev politične geografije. Omenimo naj, da ima V. de La Blache velik delež pri tem, da je Ratzel objavil tudi v francoski reviji *Année Sociologique* 1898/99 (29) nekaj razmišljanj o zemlji, družbi in državi.

Različna poglavja Politične geografije obravnava Ratzel takole:

Odnosi med zemljo in državo,

Rast države,

Geografski položaj države,

Prostor,

Meje ali soseščina,

Države v odnosu do morja, rek, gorovja in ravnin.

Omeniti moramo, da je Ratzel geograf, avtor, ki je prvi sistemiziral snov politične geografije, ne pa morda strokovnjak za politične vede.

Ratzel izhaja iz fizične geografije kot že bolj obdelane in trdnješe osnove, da bi izdelal svojo Politično geografijo, ta pa mu tudi služi za osnovo, ko razvije svojo *Anthropogeographie*; ta prirodna osnova obravnava geografski položaj, prostor, morje, reke, relief. Pojma lega (*Lage*) in prostor (*Raum*) sta prevladujočega pomena v Ratzelovih zasnovah.

»Samo velike države imajo smisel za prostor. Male države so kakor okamenjele. Pomanjkanje prostora in geografska osamljenost povzročata zakrnelost in smrt države. Za življenje mora država imeti prostor, prostranost. Propadanje kake države je posledica nepravilnega pojmovanja vrednosti prostora; strah pred propadom tira državo, da se širi z nenehno težnjo za osvajanjem ozemlja bodisi z vojno, bodisi s kolonizacijo. Velike države se širijo in morajo vedno bolj večati, začno osvajati in ogrožati obstoj malih držav, oziroma njihovo politično in kulturno neodvisnost. Svet bo končno razdeljen le v nekaj zelo velikih političnih in gospodarskih območij.« (9, str. 153-54.) Od tod izvira tudi veliko zanimanje, ki ga posveča Ratzel območjem, prostornim mejam držav, ki so ovira za njihovo teritorialno razširitev. Država mora živeti in se neprestano širiti, zato ni statičnih meja, temveč obstojajo le začasne meje, mejna področja. — To je nekaj značilnih Ratzelovih misli.

Prebivalstvo, kultura, gospodarstvo so stvari, ki so v Ratzelovem delu le drugotnega pomena. Ratzelovo politično geografijo lahko motrimo kot študijo o zavisnosti države od prirodnega okolja, saj je Ratzel definiral državo kot del človeštva in kos ozemlja (28, str. 4). Država je kot živ organizem, ki ga sestavljata dva dela: ozemlje in skupina ljudi, ki to ozemlje naseljuje, obdeluje. Ratzelovo delo obravnava le enega izmed sestavnih delov države, pušča pa izven razprave človeka, ki mora biti po avtorju samem tesno povezan z zemljo.

Seveda pa je Ratzelovo delo za tedanje dobo polno bogatih novih idej ter pomeni bogat vir za nadaljnja razglabljanja. Ratzel ostaja skoro dosledno determinist, mnogo njegovih posploševanj je zmotnih ali vsaj nezadostno podprtih. Ta determinizem je posledica njegovega naturalističnega pojmovanja; njegova opre-

delitev države kot biološkega organizma, ki živi, rodi, se veča ali manjša in odmira, organizma, čigar posamezni deli so vitalni, drugi odmirajoči, so že močno grajali. To pa seveda v celoti ne zmanjšuje Ratzlovih zaskug kot utemeljitelja moderne znanstvene politične geografije, čigar vpliv lahko zasledimo v številnih kasnejših delih.

Sicer pa je Ratzel imel učence, razumljivo, v Nemčiji, kjer je Schöne (28), prevzel njegovo delo, kjer so zagledale luč sveta številne monografije, še po prvi svetovni vojni, ko so Ratzlovo delo spopolnili Supan (35), Dove (8), Vogel (42), Dix (7), Maull (22), Hennig (16) in drugi.

Razprava O. Maulla zasluži našo posebno pozornost. To je verjetno ena popolnejših razprav obče politične geografije. Poleg fizičnega okolja in njegovega vpliva na državo upošteva Maull poleg tega še človeško okolje, ljudi »kot nosilce pojma države«; cela poglavja posveča politični energiji ljudi, rasam in narodom in ljudstvom, religijam, civilizacijam, človeškim pokrajinam, mestnim in kmečkim prebivališčem, gibanju, gospodarski in socialni strukturi in njenemu pomenu za državo. Njegovo pojmovanje države je že bolj zapleteno kot Ratzelovo; Maullu država ni preprost biološki organizem kot rastlina ali žival; pač pa je to organizem, ki je čvrsto vezan na določeno ozemlje, organizem, ki je rojen iz zemlje in navezan na zemljo; to je (Raumorganismus) teritorialni organizem (22, str. 65).

Ratzlovi učenci so bili tudi izven Nemčije, posebno v Franciji. Tako C. Vallaux s svojo Socialno geografijo (37) oz. Zgodovino geografije, napisano s sodelovanjem J. Bruhnesa (5). V Ameriki pa E. Semple ter R. Kjellen na švedskem.

Sčasoma je postajala naloga politične geografije vedno bolj določna. Otto Maull (22, str. 44) jo opredeli tako, da državo gledamo v njeni odvisnosti od geografskega okolja na oblikovanje, razvoj in ustroj geografskega okolja. To je torej študija o vplivih ter značilnosti države.

S. Passarge (25) in H. Hassinger pa gresta še dalje, ko pravita l. 1932, da ima politična geografija za nalogo premostrvanje vzajemnega vpliva geografskega prostora in političnih organizacij v najširšem pomenu. Kajti ne le da politično okolje vpliva na državo, temveč tudi država vpliva na pokrajino. Hassinger razlaga: ne moremo se lotiti študija o državah v sklopu obče geografije, kajti države niso pokrajinske oblike, pokrajinski tipi, kot so na primer reliefni tipi, vegetacijski tipi, naselbinski tipi ipd. Države in življenje držav ne more biti predmet geografije, ker predmet geografije je le prostor, pokrajina. Toda vprašanje, ki si ga geografi morajo postaviti, je naslednje: Kako države soustvarjajo svoj prostor in pokrajine? Kakšen pečat vtisne država pokrajini? Kako se države manifestirajo v pokrajini? Države se v pokrajini ne poznajo le po mejah: vsa pokrajina v celoti se podvrže vplivu države. Ustroj države v celoti se označuje v pokrajini na primer po prometnih poteh, povezanih s središčem, glavno mesto samo je že slika države in njenega razvoja. Države pa se med seboj ločijo na primer po gospodarski ureditvi, po indu-

strijskem razvoju, finančni moči, civilizaciji, religiji, po mednarodnih odnosih in notranji ureditvi, po več ali manj kulturnem ozemlju in še po vrsti drugih razlik.

Poglejmo sedaj še geopolitiko!

Pojem geopolitika je vzniknil prvič leta 1905 v poglavju Geopolitische Betrachtungen über Skandinavien R. Kjellena. Kjellen je Ratzlov učenec in švedski državljani. Objavil je večje število del, katerih večino so prevedli tudi v nemščino (24). Tako leta 1914 Die Grossmächte der Gegenwart (sodobne velesile), l. 1916 Die politischen Probleme des Weltkrieges (politični problemi svetovne vojne), l. 1917 Der Staat als Lebensform (država kot oblika življenja), l. 1920 Grundriss zu einem System der Geopolitik (načrt za sistem geopolitike).

Čas, ko so izhajale te knjige, je bil zelo ugoden. Nemčija se je vrgla v vojno, ki je ni bilo enake v zgodovini. V vojni in pred njo so bili taki problemi na dnevnem redu in so uživali precejšnje zanimanje med ljudmi. Lahko trdimo, da so Kjellen in še nekateri drugi pisci pomagali odkriti in spoznati F. Ratzla, čeprav tudi že v preteklosti njegova dela niso ostala povsem neopažena. Vendar so Kjellen in drugi pripomogli k popularizaciji Ratzla, tako da je njegovo delo l. 1923 doživelo že tretjo izdajo.

Svojo študijo o državi razmotriva Kjellen v petih poglavjih (9, str. 165, 24 str. 21).

1. Država kot geografski organizem, kot prostorni pojav; ta geografski vidik države kot prostorni pojav imenuje **geopolitiko**.

2. Država kot gospodarski organizem, ta vidik imenuje **ekopolitika**.

3. Študij o državi kot ljudstvu imenuje **demopolitiko**.

4. Študij o državi kot družbi imenuje **sociopolitiko**.

5. Študij o državi kot organizmu moči in odpornosti imenuje **kratopolitiko**.

Kjellenove študije kažejo, da ima politično miselnost; v svoji razpravi o državi pravzaprav ne pozna geografskih osnov, razen v prvem delu, kjer pa jim daje naslednjo opredelitev: »Geopolitika je nauk o državi kot geografskem organizmu ali kot pojavu v prostoru; to je torej znanost o državi kot pokrajini, ozemlju oziroma v najznačilnejši obliki kot imperiju (16, str. 4).

Pri tem seveda med definicijo geopolitike in ono, ki smo jo slišali o politični geografiji, res ni bistvene razlike. Obe vsebujeta v osnovi geografsko pojmovanje države. To pa, kar je značilno za Kjellena, je tolmačenje države, ki se precej oddaljuje od Ratzlove, ki je organsko biološko usmerjena. Kjellen pa državo popolnoma primerja biološkemu bitju, stvarnemu bitju, ki ima lastne življenjske funkcije. Države, ki jih lahko zasledimo v zgodovinski preteklosti, in države, ki jih srečujemo okrog sebe, so, kot pravi, živa bitja, obdarjena z razumom, kakor da so ljudje. Te države govore, delujejo, zborujejo, se bore na bojnem polju, zavidajo, sovražijo in sočustvujejo, se privlačijo in odbijajo, si pomagajo in škodujejo... vse, kakor ostala živa bitja v družbi; skratka, za Kjellena je država **nadindividualno živo bitje** (16, str. 4).

Opozorimo naj na Demangeonovo kritiko (6, str. 24) organskega pojmovanja države: »Zloraba je, ako skušamo prilagajati državo individuu, obdarjenem z življenjem in dušo. Ta primerjava poruši celo samo osnovo politične geografije, kajti po tej definiciji država ni človek, temveč skupnost ljudi, ki nima tako preprostih zakonov obstoja.

Ne pozabimo, da veliki uspehi organskega pojmovanja države niso bili brez tendenc; imeli so često politične cilje. Ako je država živ organizem, vseeno ne moremo z njo postopati kot z ubito živaljo, ki jo lahko razrežemo na poljubne dele.

Medtem je Nemčija izgubila prvo svetovno vojno, sledila je versajska pogodba. Versaj zahteva pripravljala dela, zanje pa so potrebni dokazi, ki jih iščemo v zgodovini in geografiji držav. Za zbiranje takih dokazov, za dokumentacijo navadno pritegnejo k delu geografe. Imenujemo na primer Amerikanca Bowmana (pisca New World-a, ki ga je prevedel Bruhnes), Francoza De Martonne-a, Margeie-ja in Gallois-a, Srba Cvijića pa še mnoge druge (11, str. 791).

Prva svetovna vojna in Versaj sta imela za posledico, da sta politično geografijo potisnila k politiki. Najštevilnejši so bili problemi meja. Po Versaju je bilo nešteto avtorjev, ki so opisovali, opravičevali ali zavračali razloge, ki so privedli do novo določenih meja po mirovni pogodbi. Prav v Nemčiji so bili najštevilnejše kritike in protesti.

Leto 1924 je važen mejnik za vprašanja, s katerimi se pravkar ukvarjamo. Tega leta je namreč K. Haushofer ustanovil Zeitschrift für Geopolitik. Haushofer se je rodil na Bavarskem, precej vnet za vojaški stan, se je odločil za vojno akademijo in jo 1896 uspešno končal. Čez nekaj let pa je že imenovan za izrednega profesorja in napreduje za generalmajorja. Leta 1908 je bil v vojni misiji na Japonskem, kjer je proučeval japonsko armado z nalogo, da naveže tesnejše stike med obema državama. Po prvi svetovni vojni, katere se je aktivno udeležil, je napravil doktorat in bil imenovan za profesorja v Münchenu na stolici za politično geografijo.

V teoretičnem pogledu se Haushofer naslanja na Ratzla in Kjellna, zlasti se drži zadnjega. K tej teoretični osnovi politične geografije se vežejo tudi njegove osebne izkušnje, ki si jih je bil nabral v političnih in vojaških službah v Srednji in Daljni Aziji ter kot general med vojno.

Omenimo naj še, da je Haushoferja pripeljal k Hitlerju 1. 1923 njegov bivši učenec R. Hess (43, str. 25; 9, str. 181). Haushofer je često obiskoval Hitlerja med njegovim ujetništvom 1924-25 leta. Nekateri menijo, da je vsaj delno avtor »Mein Kampf-a«, vendar pa to ni dokazano. Leta 1933 je postal Haushofer redni univerzitetni profesor v Münchenu.

Medtem so Kjellnova dela doživela v Nemčiji izreden uspeh (21, str. 23—24). Delo Sodobne velesile (Die Grossmächte der Gegenwart), dopolnjene s poglavjem Velesile pred svetovno vojno in po njej (Grossmächte vor und nach dem Weltkrieg) je doživelo 1. 1930 XXII., 1. 1935 pa XV. izdajo. To delo je spopolnil in izdal Haushofer (s sodelavci) še z »Jenseits der Grossmächte« 1. 1932, z »Raumüber-

windende Mächte« 1. 1934, ki so tvorile s Kjellnovim delom trilogije »Macht und Erde«, enoten geopolitičen pogled na svet, ki naj tvori hkrati določeno ravnotežno nasprotje Bowmanovemu New Worldu (3).

Toda preden nadaljujemo, moramo opozoriti na dejanski naziv nove geopolitike, ki je imela od 1. 1924 tudi svojo posebno revijo.

Spoznali smo, da je politična geografija teoretična znanost, ki ima za cilj motriti zveze med državo in geografskim okoljem. Prav tako smo spoznali že v začetku, celo pri Kjellnu, ki je vpeljal novo besedo geopolitika, da ta izraz ne odkriva ničesar novega. Dolgo časa sta se oba izraza uporabljala istočasno brez pomenskega razlikovanja, zlasti v Nemčiji. Priročnik Hennigove Geopolitike je na primer politična geografija.

Nasprotno pa so začeli v Nemčiji polagoma čutiti potrebo po razlikovanju obeh izrazov, čeprav sprva precej nejasno, kajti mnogi še niso videli razlike, drugi pa so trdili, da geopolitika ni nikaka nova znanost, da je to le drug vidik politične geografije. Kljub nejasnosti in razlikam je postala nova beseda moderna. Lautensach (17, str. 332; 23, str. 200) vidi osnovno razliko v tem, da je geopolitika dinamična, ker pač obravnava dogodke, politična geografija pa je statična, ker premotriva stanje, položaj.

Tako stališče je izrazil 1926. leta tudi J. Ancel (1, str. 5, 87). Stvarno je seveda tako razlikovanje nemogoče (glej 17, str. 333 in 24, str. 27—28), spomnimo se samo na evolucijsko načelo, ki ga je formuliral Bruhnes.

Spomnimo se še, da se je pred prvo svetovno vojno politična geografija orientirala vedno bolj k politiki. Prav tu pa je treba iskati izvor tega, kar loči to novo disciplino, ki jo odslej imenujejo bolj in bolj geopolitiko, od tradicionalne in teoretične politične geografije. To je opazil že leta 1923 Banse (2, str. 495); najbolj jasno pa jo je označil Maull (23) leta 1926 pa tudi kasneje. Maull pravi, da se njen materialni objekt skriva, da pa osebni značaj geopolitike leži v drugačnem načinu uporabe pridobljenega znanja politične geografije pri politiki. Geopolitika je torej določen način uporabe politične geografije. Politična geografija pa kot osnovna, temeljna, čisto teoretična znanost obravnava države kot prostorne organizme, njihovo povezanost s prostorom in geografskim okoljem, vpliv geografskega okolja na funkcionalne sposobnosti različnih prostornih organov države.

Geopolitika ima torej nalogo, da motri državo ne kot biolog rastlino ali žival, temveč kot zdravnik, ki ima namen ozdraviti pojave, ki ne ustrezajo. »Geopolitika začne s prognozo,« pravi Sieger (24, str. 28). »Politična geografija pa ima opravka z državami, kakor so pač formirane, kot se razvijajo, kot obstajajo. Geopolitika pa obrača pogled naprej; prinese mora državniku praktična navodila za njegovo politiko.« Besedo »politika« razumemo v pomenu, kako upravljamo države. In prav v tem pomenu so se geopolitiki združili okoli Haushoferja, enotni v tem, da spopolnijo že davno zasnovano definicijo (15, str. 271): »Geopolitika premotriva zemeljske vezi političnih dogodkov; naslanja se na široko osnovo geo-

grafije in politične geografije posebej. Geopolitika hoče nuditi smernice za politično dejavnost in biti vodnik v političnem življenju. Geopolitika je torej, ki uči (Kunstlehre), kako se mora voditi praktično politiko vse do neizbežnega mesta, ko mora politik tvegati skok v neznano. Geopolitika mora biti geografska vest države.«

Ali je geopolitika še znanost, če smo rekli, da je umetnost?

Politika pa se snuje še na mnogih drugih smernicah kot teh, ki jih lahko potegnemo iz geografskega okolja. Geopolitiki s tem tudi računajo. Upoštevali so vse, kar more imeti odnos do države. Geopolitiki so združili vse to, kar je nekoč Kjellen povzel v petih točkah svoje dispozicije, samo s to razliko, da je Kjellen študiral državo, geopolitiki pa politiko. Povzeta spoznanja so tvorila splošno enciklopedijo za geopolitiko. Zeck pravi 1926. leta (44, str. 976): »Geopolitika je streha, čigar stebri, ki jo drže, so posamično obravnavane znanosti.« Seveda je nemogoče imeti dovolj znanja o vseh potrebnih znanostih, da bi dali trdno osnovo tej ogromni strehi, kar je Demangeon sprevidel že leta 1926: »Na tej stopnji pa obseg politične geografije ne more biti več znanstvena disciplina, temveč postaja neke vrste nenasitna lakota, ki vsrka vse in pri tem pušča pasivno miselnost, zrušeno zaradi obilice gradiva.«

Sicer pa naj opozorimo, da zanimanje za geopolitiko ni prišlo iz vrst geografov, kot to velja za politično geografijo, temveč prav s strani politikov, oziroma posameznih ljudi, ki so životarili na perifernih območjih geografije.

Vrhu tega je imela geopolitika prav v Nemčiji močno subjektivni značaj, saj so Haushofer in mnogi drugi trdili, da se mora geopolitika postaviti v službo tretjega rajha. Geopolitika je bila torej že od početka podjarmljena in je služila nemškim interesom in nikomur drugemu. Haushofer je 1935. leta postavil, da mora geopolitika zajamčiti pravico do zemlje, ne samo do državne zemlje, temveč tudi pravico do narodnostnega ozemlja in ozemlja (nemške) kulture.

Spomnimo se samo, kako so aneksije življenjska nujnost za državo, ki se mora kot živ organizem vedno bolj večati, če hoče živeti. Haushofer še pravi, da male države nimajo nikakih pravic do obstoja; preživelost malih držav je očitni dokaz zastoja svetovne politike. Celó več, njihovo izginjanje pomeni življenje in napredek.

Nacizem se je pohlepno polastil geopolitike ter jo je kot sestavni del popolnoma vključil v strankino doktrino. Nacistični geopolitiki so od vsega začetka zasledovali cilj, da bi obnovili Nemčijo vsaj v predvojnem obsegu. Da bi to dosegli, je bilo potrebno doseči navdušenje naroda, kar naj bi opravili sugestivni spisi, ki se naslanjajo na dokaze, ki opravičujejo premišljeno napadalnost.

Novo nastala geopolitika je torej postala eno izmed koles nacističnega stroja, uradno propagandno sredstvo, kar je minister Hess naznanil v izvestjih »National-Sozialistische Deutsche Arbeitparlei« 15. jul. 1934, rekoč, da je geopolitično prevzganje vseh

članov partije največjega pomena za politično vzgojo nemškega naroda.

Geopolitika je postala torej priljubljeno orožje za opravičevanje nasilne napadalnosti, poslužujoč se za svoje namene prirejenih kartogramov, ki bi vzbujali ekspanzionistične navdihe, in za katere so vpeljali vrsto zgovornih simboličnih ponazoritev in znakov. Toda geopolitična vzgoja ni bila le posamična. Leta 1934 je bila uradno uvedena tudi v nemške šole in sicer od prvega leta osnovne šole dalje, pozneje pa kot dopnilo zgodovine oz. geografije. Namen tega je bil, da se vsak član družbe uči že od rane mladosti misliti na državo v nacionalnem duhu, misliti nanjo kot na organizem, zakoreninjen v zemlji pradedov.

J. Thies je leta 1934 pisal: »Geopolitika je znanost o državi nacionalsocialističnega gibanja in kot taka izhaja s stališča, da je država zgrajena iz krvi in zemlje.« Mimogrede se spomnimo na Ratzlove besede: »Kos zemlje in človeštva,« kjer je besedo človeštvo zamenjala beseda kri; s tem pa so se na široko odprla vrata za rasna razglabljanja. Thies dodaja: »S tem, da mora pouk geopolitike za vsako ceno napolniti glave nemške mladine, nastaja prepričanje, da ima narod, ki je tako gosto naseljen in visoko kulturen, pravico do svobodnega dihanja in življenjskega prostora, če hoče živeti.« Na drugi strani pa je minister za pravosodje Frank leta 1935 na kongresu nemških juristov razglasil: »Pravično je, kar je nemškemu narodu potrebno, krivično, kar mu škoduje.«

Ideje te geopolitike v službi nemškega nacionalsocializma so se v svojih osnovah izkristalizirale v naslednjih štirih točkah:

1. Pojem življenjskega prostora, borba za prostor, je le skrivna propaganda za imperialistične pohlepe, za razširjanje in neomejeno oblast.

2. Pojem organske meje pomeni le mejo, ki ustreza potrebam države. Očitno so to meje, ki nič ne računajo s sosednjo državo. Taka idealna meja za prvega je predsmrtni glas za drugega.

3. Nova porazdelitev svetovnih sil kot reakcija na Versaj pomeni le, da je Nemčija hotela razdelitev sveta na razna območja, v vsakem pa naj ima le ena država vso oziroma pretežno oblast. ZDA se priznava taka vloga za zahodno poloblo, v zameno pa Nemčija dobi nadvlado v Evropi in delu Azije, Japonska pa na Daljnem Vzhodu. Čeprav razumemo nemške geopolitike, pa je to očitno le vmesna stopnja na poti do svetovne nadoblasti Nemčije.

4. Nemška geopolitika bi se seveda zama zman trudila prepričati narod o nujnosti totalne vojne, ko bi morali vreči vsa sredstva na tehtnico s sistematično uporabo vsega človeškega znanja. Da bi dosegli tak cilj, je potrebno poglobiti študij vojaške zmogljivosti vsake od ostalih držav, premotriti obrambno moč, vojaško silo, naseljenost, narodnostne probleme, položaj meja, z eno besedo: vsega vojnega potenciala. Zato pa so geopolitiki poklicali na pomoč geografijo, ekonomijo, politično ekonomijo, medicino, celo psihologijo, vse, da bi mogli oceniti obrambno in napadalno moč držav, vse, kar bi moglo na najuspešnejši način doseči izpodkopavanje in zrušenje obrambnega sistema. Temu sta služila propaganda in radio kakor tudi zrač-

ne sile ter bombardiranje industrijskih in življenjskih centrov.

Prav dobro vemo, da vsi naporji te nemške lažnzanosti niso bili kronani z uspehi, Geopolitika, ki naj bi torej postala najsigurnejši usmerjevalec politike, je privedla Nemčijo v popoln polom.

Haushofer je spoznal žalostni konec. Bil je poklican pred sodišče v Nürnberg, bil pa je pomiloščen, ne zaradi pomanjkanja dokazov o njegovi dejavnosti, temveč zaradi naslednjih razlogov: a) zaradi visoke starosti in šibkega zdravja; b) zaradi pomanjkanja dokazov, da bi bil osebno sodeloval pri kakem političnem ali vojaškem nasilju; c) zaradi pomislekov o tem, da je bil kdo obsojen zaradi akademskih idej ali prepričanij.

Res pa je, da je Haushofer padel v nemilost nacionalsocialistične partije leta 1938, zlasti pa po pobegu njegovega prijatelja Hessa v Anglijo. Njegov starejši sin se je kompromitiral v puču proti Hitlerju in ga je gestapo ubila 23. aprila 1945; sam pa je bil z družino zaprt v Dachau-u.

V svoji obrambi geopolitike, ki jo je napisal v zaporu v Nürnbergu, in ki jo je objavil Amerikanec

Walsh, Haushofer izjavlja, da je vse, kar je napisal po letu 1933, storil pod pritiskom. Ko so ga v Nürnbergu oprostili, si je 10. marca 1946 sam vzel življenje.

Pričakovali bi, da je po Haushoferjevi smrti geopolitika dokončno izginila s pozornice in prenehala živeti. Toda od leta 1951 dalje je ponovno začel izhajati časopis »Zeitschrift für Geopolitik«.

Ob koncu naše razprave si upamo trditi, da geografija vendarle ne smemo popolnoma pozabiti na to nemško geopolitiko, ker je pač kljub vsem zmotam napravila nedvomno mnogo uslug geografiji:

1. Ustvarila je vrsto novih grafikonov in kartoogramov za učinkovito ponazarjanje določenih pojavov.

2. Vzbudila, oziroma znova je prebudila med javnostjo novo zanimanje za geografijo vobče, posebej pa za politično geografijo.

3. S tem je skušala geografijo postaviti za nekako osrednjo znanost, ki naj bi bila hkrati tudi praktičnega značaja zlasti glede politične geografije.

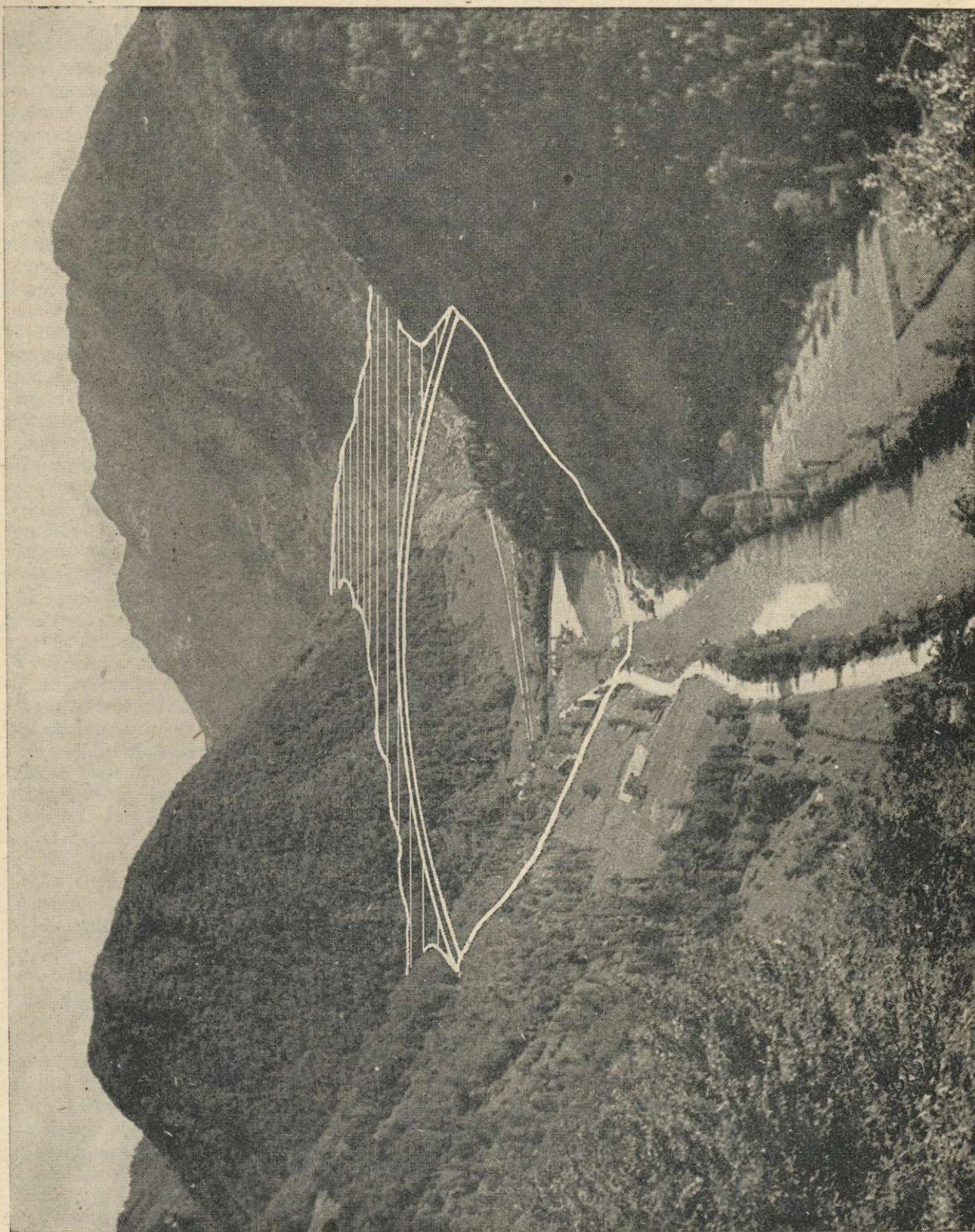
Razen tega je potrebno, da zasledujemo nemško geopolitiko tudi po drugi svetovni vojni, da bi se seznanili s cilji, ki jih Nemci zdaj zasledujejo.

Literatura

1. J. Antel, *Geopolitique*, Paris, 1936.
2. E. Banse, *Lexicon der Geographie*, Hamburg, 1923.
3. I. Bowman, *Le monde nouveau. Tableau general de geographie politique universelle*, Paris 1928.
4. J. Brunhes, P. Deffontaine, *Geographie humaine de la France*, Paris, 1920-26.
5. Brunhes, C. Vallaux, *La geographie de l'histoire*, Paris, 1921.
6. A. Demangeon, *Geographie politique*, Paris, 1932.
7. A. Dix, *Politische Geographie*, *Weltpolitisches Handbuch*, München-Berlin, 1923.
8. K. Dove, *Allgemeine politische Geographie*, Berlin, 1920.
9. A. Gyorgy, *Geopolitics. The German Science*, Berkeley-Los Angeles, 1944.
10. J. Halkin, *Geopolitique et geographie politique*, *Cercle geogr. liegeois*, Anvers, 1929.
11. R. Hartshorne, *Recent developments in political geography*, *Amer. Political Sc. Rev.*, Baltimore, 1935.
12. H. Hassinger, *Der Staat als Landschaftsgestalter*, *Z. Geopolitik*, Heidelberg, Berlin, 1932.
13. K. Haushofer, *Politische Erdkunde und Geopolitik*, E. von Grygalski Festschrift, München, 1925.
14. K. Haushofer, *Pflicht und Anspruch der Geopolitik als Wissenschaft*, *Z. Geopolitik*, Heidelberg-Berlin, 1925.
15. K. Haushofer, E. Obst, H. Latensach, O. Maull: *Bausteine zur Geopolitik*, Berlin 1928.
16. R. Hennig, *Geopolitik*, Leipzig-Berlin, 1931.
17. A. Hettner, *Die Geopolitik und die Politische Geographie*, *Geogr. Z.*, Leipzig, 1929.
18. G. Kiss, *Political Geography into Geopolitics*, *Recent trends in Germany*, *G. Rev.*, New York, 1942.
19. R. Kjellen, *Geopolitische Betrachtungen über Skandinavien*, *G. Z.*, Leipzig, 1905.
20. M. Lefevre, *Principes et problemes de geographie humaine*, Bruxelles, 1945.
21. G. Mass, *Geopolitik als Nationale Staatswissenschaft*, *Z. Geopolitik*, 1935.
22. O. Maull, *Politische Geographie*, Berlin, 1925.
23. O. Maull, *Politische Geographie und Geopolitik*, *G. Anzeiger*, Gotha, 1926.
24. O. Maull, *Das Wesen der Geopolitik*, Leipzig-Berlin, 1941.
25. S. Passarge, *Aufgaben und Methoden der politischen Geographie*, *Z. Politik*, Berlin, 1932.
26. S. Passarge, *Politische Geographie und Geopolitik*, *Petermanns Mitteilungen*, Gotha, 1935.
27. F. Ratzel, *Anthropogeographie*, I., *Grundzüge der Anwendung der Erdkunde auf die Geschichte*, II. *Die Geographische Verbreitung des Menschen*, Stuttgart, 1882—1891.
28. F. Ratzel, *Politische geographie oder die Geographie der Staaten, des Verkehrs und des Krieges*, München, Berlin, 1903.
29. F. Ratzel, *Le sol, la societe et l'Etat*, *L'annee sociologique*, Paris, 1898-99.
30. K. Ritter, *Die Erdkunde im Verhältnis zur Natur und zur Geschichte des Menschen oder allgemeine vergleichende Geographie als sichere Grundlage des Studiums und Unterrichts in physischen und historischen Wissenschaften*, Berlin, 1822.
31. H. Schrepfer, *Geopolitik und Erdkunde*, *Z. Erdkunde*, Frankfurt a. Main, 1936.
32. J. Schultze, *Die Geographie als politische Wissenschaft*, *Z. Erdkunde*, Frankfurt a. Main, 1936.
33. R. Schumacher, *Zur Theorie der Geopolitischen Signatur*, *Z. Geopolitik*, Heidelberg-Berlin, 1935.
34. E. Semple, *Influences of geographic Environment*, London, 1911.
35. A. Supan, *Leitlinien der allgemeinen politischen Geographie. Naturlehre des Staates*, Berlin-Leipzig, 1922.
36. J. Thies, *Die Eingliederung der Geopolitik in die deutsche Volksschule*, *G. Wochenschrift*, Breslau, 1934.
37. C. Vallaux, *Geographie sociale, La mer, le sol et l'Etat*, Paris, 1908—1911.
38. Van Houtte, *Geopolitique. Introduction aux facteurs geographiques de l'histoire et de la politique*, Bruxelles, 1946.
39. Vidal de la Blache, *La geographie politique a propos des ecrits de M. F. Ratzel*, Paris, 1898.
40. Vidal de la Blache, *Tableau de la geographie de la France*, Paris 1903.
41. W. Vogel, *Politische Geographie*, Leipzig-Berlin, 1922.
42. Wagner, *Geopolitik als Nationale Staatswissenschaft*, *Z. Geopolitik*, Berlin, 1922.
43. E. Walch, *Wahre anstatt falche Geopolitik für Deutschland*, Frankfurt a. Mein, 1946.

Prirejeno po M. E. Dumont, *Geographie politique et geopolitique*, *L'information Geographique*, Paris, julij-avgust 1955.

D. R.

Pogled v dolino Idrijce pri Tribuši, kjer je projektirana ena največjih slovenskih hidroelektrarn

(Kliše Elektrogospodarske skupnosti Slovenije)

Vtisi o geografiji v angleških srednjih šolah

Med študijskim bivanjem v Veliki Britaniji sem imel priliko spoznati tudi nekaj angleških srednjih šol. Imel pa sem tudi priliko razgovarjati se s predavatelji geografije na srednjih šolah. Nekaj vpogleda v delo britanskih geografov v srednješolskem področju sem dobil tudi na letni skupščini Geographical Association v Londonu, januarja leta 1956. In končno, prišel sem v stik z absolventi srednjih šol ob njihovem študiju na univerzi. Ne mislim, da sem s tem prodril v vse značilnosti angleškega šolstva in pouka geografije v njegovem okviru, niti da sem prodril v globino vsega, kar sestavlja močno komplicirani šolski sistem na sploh. Zdi se mi pa, da bodo tudi ti, nepopolni vtisi o vlogi in pouku geografije v angleških srednjih šolah zanimivi za kolege doma, ki opravljajo odgovorno in še zdaleč ne lahko delo posredovalcev geografskega znanja in geografskih spoznanj v naših šolah. Prav sedaj, v iskanju novih boljših poti v vzgoji in izobraževanju, v kampanji za reformo šolstva, se mi zdi koristno in stimulatивно razgledati se široko po svetu, da bodo tudi naši pogledi na pouk geografije jasni, široki in praktični, saj le taki vodijo k izboljševanju in se bomo le tako lahko izogibali pomanjkljivosti ali napak. Daleč sem od tega, da bi jemal angleške primere, ki sem jih imel priliko spoznati, za zgled v vsakem pogledu. Mislim pa, da se iz njih lahko naučimo dosti koristnih in tudi v naših prilikah uporabnih načinov geografskega dela v srednjih šolah. Vsekakor pa bi rad poudaril, da so moji vtisi le opažanja, ki jih dobi človek, ki ni nikoli poučeval na srednji šoli, ki je doživljal šolo le kot dijak, in so zato mnenja, ki jih izražam, lahko subjektivna, kakor koli sem si sicer prizadeval kritično motriti to, kar sem videl in slišal.

Geografija je bila pred petdesetimi leti na angleških šolah v učnih programih prav taka pepelka kakor pri nas. Odrinjena na mesto primitivno pojmovanega pomagala za razumevanje zgodovine, bolj topografija kot geografija, sama še otroško negotova v svojih koncepcijah in namenih, je v učnem programu komaj obstojala kot samostojen, enakovreden predmet v družbi starih šolskih predmetov. Danes je položaj geografije bistveno drugačen. Zavzela je samostojno mesto, prodrla na večini srednjih šol v vse razrede in doživela je revolucionarne spremembe v svojem programu in zlasti v vsebini. Te spremembe v odnosu do geografije imajo več vzrokov. So zrcalo razvoja znanstvene geografije na univerzah, ki ji šola dolguje nova, znanstveno utemeljena spoznanja, so zrcalo splošne potrebe po kompleksnem premotrivanju in gledanju na pojave ob neprestani specializaciji ostalih predmetov, dalje so tudi posledica bolj živega zanimanja za dogodke in dežele širom sveta in so končno plod dolgega in vztrajnega dela geografov — pedagogov za izgradbo samostojnih metodičnih prijemov v geografskem pouku. Zlasti častno mesto v priza-

devanjih za napredek geografije v šolah je imelo Geographical Association, ki ima danes sedež v Sheffieldu. Poleg Royal Geographical Society je največje združenje angleških geografov. Medtem ko je R. G. S. združenje na najširši osnovi in nekam oddaljeno od konkretnega dela geografov po univerzah in po šolah, je Geographical Association strokovni forum predavateljev geografije v šolah, zlasti srednjih šolah. Iz dobrega ducata prizadevnih in zainteresiranih predavateljev se je razvila v šestdesetih letih v organizacijo, ki šteje nekaj tisoč članov. V njej tudi univerzitetni profesorji in drugi znanstveni delavci prav aktivno sodelujejo, čeprav imajo za probleme svojega znanstvenega dela še posebno združenje, imenovano Institute of British Geographers. V okviru Geographical Association deluje več sekcij oziroma komisij. Tako sekcije za geografijo v osnovnih šolah, v Public schools, srednjih šolah, učiteljskih in komisije za učila in druge materialne pripomočke, kakor tudi komisija za študij vplivnih sfer mestnih naselij, ki ima že deloma proučevalne znanstvene cilje. O delu Geographical Association priča tudi nad šestdeset letnikov strokovnega glasila Geography (prvotno »The Geographical Teacher«), ki je opravilo neprecenljivo delo pri usposabljanju in izpopolnjevanju učnih kadrov v šolah. Združenje organizira tudi več vsakoletnih tečajev, enkrat s to, drugič z drugo zaokroženo tematiko. Dalje organizira letno po nekaj kurzov za terenski študij v sodelovanju z univerzitetnimi predavatelji. Podružnice s svojim lastnim programom diskusijskih sestankov, predavanj in ekskurzij so v vseh večjih angleških mestih, običajno tam, kjer so tudi univerze. Za strokovni kontakt med geografi skrbi tudi nekaj drugih bolj specializiranih organizacij, kakor sta na primer Geographical Field Group in na nekoliko bolj široki osnovi Le Play Society. Obe organizirata terenska proučevanja in ekskurzije v drugih deželah Evrope, česar tudi sama Geographical Association povsem ne zanemarja, četudi je težišče njenega dela drugod in mnogo širše.

Dober kontakt med predavatelji geografije ima v okviru Geographical Association, se mi zdi, pri posebnem sistemu angleškega šolstva še prav poseben pomen in posebno važno vlogo. Angleški šolski sistem je namreč, za razliko s skoraj vsemi drugimi deželami Evrope, zelo decentraliziran. Zdi se mi važno, da omenim glavne značilnosti, ker je seveda tudi geografski pouk v okviru tega sistema posebej organiziran. Do leta 1944, ko je parlament sprejel v glavnem še danes veljavni Education Act, Velika Britanija sploh ni imela ministrstva za prosveto, oziroma za vzgojo, kakor ga tam imenujejo. Novo ustanovljeno ministrstvo je pomenilo močnejši poseg države v organizacijo šolstva. Šole organizirajo in vzdržujejo geografije (angleški administrativne enote v samoupravi) in vse mogoče druge organizacije. Prve so daleč najbolj številne in šolanje v njih je zastoj. Tako prve

kot delno druge imajo upravne odbore voljenih in delegiranih članov izven šolskega poklica. Vsekakor je inšpekcija šolskega dela v pristojnosti centralnega ministrstva. Decentralizacija šolstva se pozna tudi glede učnega kadra. Učitelji na vseh šolah namreč v principu sami odločajo o vprašanjih, ki se tičejo vsebine in razporeditve snovi svojih predmetov, kakor tudi o metodah pouka. Vloga inšpektorjev je le v tem, da kontrolirajo, koliko pouk ustreza sodobnemu stanju v posameznih panogah in v nasvetih inšpiciranim učiteljem. Prav zato je vloga strokovnih društev za geografijo, zlasti Geographical Association, pri vplivanju na metodo in vsebino šolskega dela tako važna. Seveda se more uveljaviti le v prepričevanju in nasvetih, ne pa v predpisovanju in ukazovanju. Posredno vplivajo tudi lokalne oblasti pri nastavljanju učiteljev in ravnatelj pri razporeditvi učnih ur in profesorov. Če rečem učiteljev, mislim seveda tudi na predavatelje v srednjih šolah, ki v Veliki Britaniji kot v mnogih drugih evropskih deželah nimajo naziva profesorjev.

Za boljše razumevanje vloge geografije v šolah bi omenil še strukturo angleškega šolstva. Šolanje je obvezno od petega do petnajstega, v perspektivi pa do šestnajstega leta. Osnovna šola v dveh stopnjah traja do enajstega leta (z možnimi izjemami). Srednje šolstvo obsega štiri tipe šol: Grammar schools, Secondary modern schools, Secondary technical schools in Public Schools. Prve tri vrste z le nekaj izjemami finansira iz svojih sredstev lokalna uprava. Public schools so — kljub imenu — privatne šole, ki pa nekatere dobivajo vendarle državno subvencijo in so na splošno zvezane z internati. Sam sem se bolje spoznal le z Grammar schools, ki približno odgovarjajo našim gimnazijam. Druga in tretja vrsta srednjih šol, ki sem jih naštel, odgovarjata vsaj približno prejšnjim meščanskim šolam, oziroma današnjim srednjim tehničnim šolam oz. vajeniškim šolam brez posebne specializacije.

Preden bi povedal kaj o načinu pouka geografije, se mi zdi primerno ozreti se še prej na materialne pogoje in osnove, v katerih se odvija. Vsekakor je moje poznavanje močno omejeno na vtise iz treh šol, gimnazij, ki sem jih obiskal in na izjave svojih prijateljev, s katerimi sem o tem govoril. Kljub temu, da so po vojni zgradili nekaj sto zelo modernih šol, je stiska za prostor še vedno precejšnja. Novozgrajene šole, res vseskozi moderno zgrajene in opremljene, so bile predvsem osnovne šole. Srednje šole so v glavnem še v poslopjih, zgrajenih med obema svetovnjima vojnoma ali pred njima. Od šolskih poslopij, ki sem jih obiskal, je bilo eno v mestu Lincoln že staro vsaj petdeset let in ne bistveno drugačno kot naša gimnazijska poslopja, ki so nastajala pred prvo svetovno vojno. Modernim zahtevam za šolsko zgradbo ustreza seveda bolj slabo. Ostali dve, eno v West Bridgefordu pri Nottinghamu in drugo v Welwyn Garden City-ju, sta iz desetletja pred minulo vojno in po arhitekturi močno podobni takim, kot jih je dosti iz te dobe. Obe sta postavljeni sredi precej obširnega parka, če smem tako imenovati travnate površine okoli poslopij. Te niso le za okras, temveč slu-

žijo praktičnim namenom, igram in športu dijakov. Obe stavbi sta samo v dveh nadstropjih, toda s precejšnjo zazidano površino v več krilih. Eno izmed teh kril predstavlja tako imenovan Assembly room, kjer se vsi dijaki zberejo pred začetkom pouka, ko daje ravnatelj šole tekoča obvestila, navodila in podobno in kjer je tudi oder za nastope. Drugo krilo je telovadnica, ki je, kakor so mi rekli, še pri mnogih šolah tudi ob enem Assembly room. Obe šoli sta imeli tudi veliko jedilnico za dijake, kjer dobijo za polovično ceno kosilo, če tako želijo, in pa mleko za malico, a to brezplačno. Učilnice niso kaj bistveno različne kot pri nekaterih naših modernih gimnazijah. Pač pa so večji različni kabineti oz. specializirane predavalnice za nekatere predmete. Med njimi so me v obeh šolah presenetili veliki prostori, kjer poučujejo razne ročne spretnosti v nižjih razredih, za dekleta pa še posebej tako imenovano »domestic science«, gospodinjstvo v najširšem smislu. Iz tega predmeta se lahko dela celo zrelostni izpit. Mene je seveda predvsem zanimal geografski kabinet. Ena izmed zadnjih teženj v pouku geografije zadnjega četrta stoletja je namreč, da se poučuje geografija v posebnem prostoru, ki je temu primerno opremljena. Bajе ta težnja še zdaleč ni povsod realizirana zaradi pomanjkanja prostorov. Obe novejši šoli, ki sem ju obiskal, sta tak kabinet imeli. Tak geografski kabinet tedaj ni le zbirka učil za pouk geografije, temveč učni prostor. Zbirka je takemu kabinetu priključena v posebnem prostoru. Ta služi glavnemu učitelju geografije tudi kot delovna soba. Geography master, kot ga imenujejo, ima vsaj na večjih šolah še enega ali več »assistant masters«, ponavadi mlajših, ki jim je prvi nekak mentor pri njihovem delu in s katerim se posvetujejo o pouku svojega predmeta na šoli. Potreba po posebni geografski predavalnici se je pojavila vzporedno z velikim naraščanjem različnih ponazoril za pouk v zadnjih dvajsetih, tridesetih letih in z novimi metodami pouka, ki so jih taka vizualna ponazorila omogočila. Vsa ta ponazorila so na kolikor toliko dobro opremljeni šoli razmeroma precej številna in že iz praktičnih razlogov jih ne kaže prenašati iz zbirke v razrede. To velja še posebej za episkop in diaprosjektor, kakor tudi za filmski projektor in se vsi lahko v kabinetu med uro izmenično uporabljajo. Seveda je zaradi tega montirano nad tablo tudi platno za projiciranje, ki se po potrebi na mah potegne čez tablo in kasneje hitro spet dvigne, kar v normalnih učilnicah ni mogoče. Okna imajo zato tudi posebne črne zaslone. Drugi motiv za posebno geografsko učilnico je uporaba kart, s katerimi se v angleški šoli zelo mnogo dela. Tu ne mislim le stenskih kart in štampiljčnih odtisov za vrisavanje, temveč zlasti razne vrste podrobnih topografskih kart. Za njihovo uporabo morajo biti mize primerno velike in opremljene, česar ni v navadni učilnici. Stene so tako prirajene, da je mogoče obešati ali pritrditi nanje čim več kart, diagramov, skic ali podob za ponazoritev. Teh sredstev uporabljajo zelo dosti. Jasno je tudi, da je na razpolago več globusov. V eni izmed šol, ki sem jih obiskal, sem videl ob steni v nivoju miz v vitrinah tudi elementarno petrografske mineraloške zbirke, kot

stalni eksponat. Geologija se namreč, kakor sem zvedel, ne predava normalno kot poseben predmet, temveč jo obravnavajo osnovni pojmi pri fizični geografiji. Od podob, ki jih pritrldijo med poukom na steno, niso te toliko splošne pokrajinske podobe in fotografije, kakor risbe, ki prikazujejo proizvodne procese v odnosu do okolja, na primer proizvodnja pšenice v kanadskih prerijah, kombinat za proizvodnjo koksa, železa, jekla in polizdelkov, proizvodnjo čaja na Cejlonu in podobno. Teh slikovnih ponazoritvenih sredstev je na razpolago v prodaji lepo število. Izdelujejo jih posebna podjetja za učila ali tudi druga podjetja (na primer British Railways, Imperial Chemical Industries, National Coal Board) in so kot nekatere reklamne publikacije navadno zastonj. Sicer so cene učil zelo različne. Diapozitivi, zlasti barvni in filmski, so precej dragi. Tudi nekatere državne ustanove in muzeji izdajajo učila (n. pr. veliki muzej Imperial Institute, ali Science Museum v Londonu). Ta so zastonj ali prav poceni. Nekatere, kot vzorce raznih produktov: žita, bombaža, volne, premoga sem videl tudi v geografskih kabinetih na omenjenih šolah.

Ko govorim o geografskem kabinetu in o učilih, naj omenim še učbenike. Pri tem, kar sem že omenil o sistemu šolstva, gotovo ne preseneča, da točno predpisanih in po natančnih navodilih sestavljenih učbenikov nimajo. Za potrebe šolstva, srednjega in nižjega, je na knjižnem trgu v prodaji veliko število knjig, ki na šolskem nivoju podajajo snov posameznih predmetov. Izdajajo jih vse velike knjižne založbe, vsaka v glavnem za vse stopnje in vrste vzgoje oziroma pouka. Ti učbeniki, če jih smemo res tako imenovati, niso vezani na določene razrede. To je posledica tega, ker učitelji sami za svoje šole oziroma za razrede v njih določajo razporeditev snovi po posameznih stopnjah. Učbenike ali priročnik, kakor bi te knjige v mnogih ozirih lahko tudi imenovali, ki jih učitelj predpiše za posamezne razrede na svoji šoli, nato šola kupi in zastonj razdeli med dijake. Ta okoliščina in velika izbira učnih knjig postavlja učitelja pred težavno in odgovorno nalogo, da sam presodi, katera knjiga bo za posamezno stopnjo najbolj primerna. Šolske knjižnice so običajno skupne za dijake in učitelje. V obeh bolj modernih gimnazijah, ki sem ju obiskal, so knjige razporejene v veliki sobi po strokah. Knjižne police pregrajujejo sobo v več oddelkov in v vsakem je miza s stoli, tako da je knjižnica obenem tudi čitalnica za literaturo posamezne stroke. V obeh šolah je bilo v geografskem oddelku vsaj dve sto do tri sto knjig in atlasov, nekaj literature pa sem videl tudi v oni sobi zraven geografske učilnice, kjer so shranjena učila. Po izjavah angleških kolegov sta to dve res dobro opremljeni gimnaziji, vendar ne ravno izjemni. Gotovo prav vse gimnazije niso tako na dobrem. Dijaki uporabljajo knjižnico v prostih urah opoldne ali po pouku; izposojajo pa si knjige lahko tudi na dom.

Prej, ko bi se dotaknil vprašanja učnega programa geografije na gimnazijah, kajti le to vrsto srednjih šol bolj poznam, se mi zdi potrebno, da v boljše razumevanje omenim še nekatere splošne značilnosti pouka na gimnazijah, to je v Grammar schools.

Šolanje ne traja za vse dijake enako dolgo. Na gimnazije pridejo dijaki stari okrog enajst let, potem ko končajo Primary school, to je osnovno šolo, ki traja od petega leta dalje, ko se začne šolska obveznost. Gimnazija ima dve stopnji. Splošen kurz pouka traja pet let, nato je pa še višja stopnja kot priprava za univerzo, ki traja v največ primerih dve leti, včasih pa tudi le eno leto, izjemoma pa lahko tudi tri leta. (To zavisi od šole.) Prva stopnja, prvih pet let, ima namen dati dijaku zaokroženo znanje iz posameznih predmetov in še posebej, da ga pripravi na zrelostni izpit na tako imenovanem splošnem nivoju, kjer dobijo maturitetno izpričevalo, imenovano General Certificate of Education-ordinary level. Višja stopnja pa pripravlja dijake predvsem za zrelostni izpit na višji stopnji, tako imenovani napredni stopnji, ki se tudi konča s posebnim izpričevalom, imenovanim General Certificate of Education — advanced level. Razen angleščine, angleške literature in matematike so ostali predmeti — število variira od šole do šole — fakultativni. Posebnost zrelostnih izpitov na obeh stopnjah gimnazije (grammar school) je, da so v glavnem pismeni izpiti (več nalog iz vsakega predmeta, ki ga dijak po opciji vzame). Izpitnih nalog pa ne pregleda domači učiteljski zbor, temveč posebne komisije v okviru univerz. V njih so i pedagoški strokovnjaki i strokovnjaki specialisti za posamezne predmete. Zelo dobra stran takega načina se mi zdi je v nepristranskem ocenjevanju po eni strani, kar pomeni seveda tudi enotno ocenjevanje, po drugi strani pa kontakt predavateljev na univerzi s poučevanjem njihovega predmeta v gimnazijah. Ta kontakt pa je gotovo za obe strani zelo koristen in potreben. Ta način ocenjevanja dijakovega dela posredno in neprisljleno pripomore k precejšnji unifikaciji učnih programov po gimnazijah, ki morajo po rezultatih šolskega dela dijakov in učiteljev ustreči enakim zahtevam. Četudi so res tudi med univerzami razlike v zahtevnosti, te na splošno vendar niso velike in v jedru iste ali vsaj močno podobne.

V okviru tega načina šolskega dela je seveda učitelj zelo navezan na lastno izobrazbo in sposobnosti in ima široke možnosti, da razvije svoje lastne sposobnosti pri vzgoji, oziroma po drugi strani, da odpove, če nalogi ni kos. Vsekakor je tak način šolskega dela neprestana kontrola tudi njegovega dela in njegovih sposobnosti in ga sili k neprestanemu izpopolnjevanju.

Ker so zahteve po geografski izobrazbi v zadnjih petdesetih letih stalno rasle, je geografija v gimnazijah danes zastopana v vseh razredih prve stopnje, to je v prvih petih letih, običajno z dvema tedenskima urama, v višjih razredih te stopnje lahko tudi z več. Na višji stopnji, kjer se poučuje fakultativno, pa je učnih ur iz geografije precej več, običajno šest na teden. Seveda pa ima delo na višji stopnji deloma že seminarski značaj in je tudi domačega dela, kot pravijo domačim nalogam in drugemu takemu delu, iz istih vzrokov dosti več.

Podrobni učni programi i na nižji, splošni i na višji, specializirani stopnji, so v podrobnostih različni od gimnazije do gimnazije. Po obisku v omenjenih gimnazijah in pogovorih z znanci in prijatelji, ki učijo

v gimnazijah, sem si mogel ustvariti nekak povprečni prerez skozi učni program. Pred vsem je zanj značilno, da je regionalna geografija, to je najbolj kompleksna geografija, povsod močno v ospredju. Dalje, da je zastopana običajno v vseh razredih. Podrobna razporeditev regij variira. Fizična geografija se obravnava, prav značilno in podobno kot na večini univerz, kot fizična osnova geografije (Physical basis of geography), s čimer nakažejo, da — razen na proučevalni stopnji — ni sama sebi namen, temveč kot osnova za antropogeografske povezave. Matematična geografija in zlasti kartografija sta dobro zastopani. Posebno pažnjo posvečajo uporabi kart, predvsem raznih vrst topografskih kart specialk za Britansko ozemlje, ki jih imajo kabineti vsaj nekaj desetih, predvsem seveda za domači okoliš. Pogosto je pouk matematične geografije in kartografije, oziroma uporabe kart, razdeljen na vse razrede splošne stopnje. Tudi nekatera poglobljena poglavja fizične geografije so kdaj pa kdaj tako razdeljena. Geografija domačega okoliša je zastopana v učnem programu s posebnim kurzom, ki je po navadi v prvem ali drugem letu. Britanskemu otočju je v regionalni geografiji posvečeno seveda precej več kot drugim deželam. Podobno je British Commonwealth of Nations precej v ospredju, na škodo drugih področij, četudi je sicer težnja, da se vsaj v osnovnih potezah obravnava ves svet. Jugoslavijo obravnavajo skoraj dosledno v okviru tako imenovanega Balkanskega polotoka, ali »The Balkans«, kakor pravijo ali pa v okviru tako imenovane Južnovzhodne Evrope, to je Balkanski polotok s srednjim in spodnjim Podonavjem. Vsekakor je mogoče v tako skopo odmerjenem okviru povedati o Jugoslaviji le nekaj močno generaliziranih stvari, predvsem značilnosti velikih geografskih regij.

V metodah pouka, ki v podrobnostih zavisijo od učitelja, nemara še bolj kot sami učni programi, ima stara, klasična metoda poučevanja, s predavanjem in sočasnim risanjem na tablo (metoda »talk and chalk«) še vedno prav važno vlogo. Mnenja so, da je tako primarna, da je kljub mnogim novejšim pomislekom in kljub sorazmerni obilici ponazoritvenih pripomočkov ne kaže povsem opustiti. Pač pa se trudijo, da bi to metodo izpopolnili z vmesnim stavljanjem vprašanj dijakom, ki naj nato na podlagi že povedanega in obrazloženega sami skušajo izvajati dalje (na primer klimo iz lege in reliefa). Njihove odgovore predavatelj nato samo izpopolni in dopolni ali pa tudi popravi. S tem skušajo vzgajati pri dijakih samostojno razglabljanje in zmožnost sklepanja enega dejstva iz drugega. Ekstremni primer takega »izpraševalnega« načina pouka je, če predavatelj, učitelj, brez komentarja predstavi skrbno izbrano serijo fotografij neke pokrajine, serijo, ki obsega vse od prikaza reliefa, preko klime in vegetacije do naselij in gospodarske izrabe in potem pozove dijake, da potem sami rekonstruirajo vzročnosti med posameznimi dejstvi oziroma značilnostmi, ki so jih videli. Ta način pouka nima toliko poudarka na ustvarjanju predstav in obvladovanju inventarja faktov, temveč je vaja v preciznem opazovanju in sklepanju o vzročnostih. Tudi delo s topografskimi kartami poteka zelo pogosto podobno.

Konkretnost v pouku skušajo uveljaviti posebno še pri lokalni geografiji. Lokalna geografija ima tudi poseben namen čim bolj približati realnost dijaku. Ima pa še to prednost, da operira namesto z vizualnimi ponazoritvami z objekti samimi v prirodi, v dejanskem okolju dijaka. Važnost lokalne geografije, poudarjajo, je zlasti v tem, da je skoraj edini način, ki daje dijaku možnost, da neposredno sodeluje na terenu v zbiranju podatkov in opazovanju pojavov, pa seveda v korelaciji prirodnih in antropogeografskih svojstev, ki jih dijak lahko spozna prav v detajlih. Pri tem pa je treba poudariti, da lokalne geografije ne pojmujejo vedno kot sinonim za geografijo domačega okoliša, ki je vsekakor ne zapostavljajo, temveč kot detajlno geografsko interpretacijo neke majhne pokrajine, katero je mogoče spoznati iz avtopsije. V zvezi z lokalno geografijo so seveda ekskurzije v okolico in domače naloge iz take tematike. Pri takih nalogah gre ne le za zbiranje, sortiranje in prikazovanje podatkov s skico, temveč tudi za pojasnjevalni tekst. Na višji stopnji ima tako »domače delo« iz lokalne geografije obseg manjšega elaborata. Nekateri, ki sem jih videl v gimnazij v Welwyn Garden City-ju, ne bi delali sramote seminarskim nalogam pri nas na univerzi v prvih letih študija.

Eden najnovejših metodičnih načinov pouka, ki ga močno uporabljajo, je metoda tako imenovanih »vzorčnih študij« (Sample studies). Vzorcne študije so detajlno obravnavanje nečesa tipičnega za kako pokrajino. Taka vzorcna študija obravnava na primer: neko vas v Švicarskih Alpah, fazendo v državi Sao Paulo v Braziliji, promet v Arktiki, pastirsko pleme v Sudanu, rudarsko in industrijsko mesto na primer v Lancashire, ali kako kitajsko mesto. Pri obravnavanju takih tem je poudarek na detajlih, ki sestavljajo prirodno okolje in dejavnost človeka v njem in spremembe, ki jih je človek vnesel v prirodno okolje. Pri tem ne obravnavajo neke anonimne vasi ali mesta, temveč čisto določen kraj. S tem skušajo dijaku približati realnost, v kateri se detajli ne izgube in je podoba oziroma predstava o, na primer gorski vasi, živa in dinamična. Take »vzorčne študije« so dopolnilo v obravnavanju neke dežele, kjer se sicer v povprečnem obravnavanju mnogi detajli izpuste zaradi generalizacije. Sicer nujne generalizacije v regionalni geografiji se s pomočjo teh »vzorčnih študij« izognejo nevarnosti, da postanejo namesto generalizacije površnosti in simplifikacije realnosti. Na splošno se misli, da so Sample studies dragocene prav kot solidna, tudi psihološko prinešena osnova za generalizacije kasneje, ki pa so tedaj seveda lahko že selektivne in zavestno preišljene. Vizualni pripomočki, diapozitivi, filmi, živi opisi imajo pri tem enako važnost kakor odlomki iz obširnejših priročnikov in zlasti podrobne študije iz geografskih revij, ki jih učitelj poda v skrajšani, a ne poenostavljeni obliki. Izrezki iz podrobnih topografskih kart, če so na razpolago, so pri tem seveda še posebno dragoceni. Ta metoda pa je mogoča seveda le, če so na razpolago ponazoritveni pripomočki in obilica geografske literature, iz katere more učitelj črpati, oziroma katero more priporočiti v branje svojim dijakom.

Teh nekaj podatkov o metodah geografskega pouka na angleških gimnazijah je rezultat vztrajnega in potrpežljivega iskanja najbolj primernih načinov geografskega pouka med britanskimi geografi za njihovo delo v gimnazijah in gotovo tudi v drugih šolah.

Dušan Kompare

Nekaj misli o skupinskem pouku geografije

Vodilna oblika geografskega pouka na naših srednjih šolah je frontalno delo s celim razredom, prevladujoča metoda pa učiteljevo pripovedovanje. Tak način pouka ne vzpodbuja iniciative, aktivnosti in odgovornosti učencev, ne razvija njihovega kritičnega in ustvarjalnega duha in končno ne daje možnosti, da bi si učenci pridobili resnično znanje geografije. Zato je povsem na mestu mnenje Komisije za šolsko reformo, ki pravi: »Opustiti je treba tako imenovano frontalno delo s celim razredom, kolikor vodi do tega, da gledamo na razred kot na brezlično nedejavno maso. Prenehat je treba z učnim sistemom, v katerem prevladuje predavalna metoda s svojimi značilnostmi pouka in formalističnim izpraševanjem, zamenjati jo je treba z bolj diferenciranim učnovzgojnim procesom, pri katerem se predavanje s katedra in učenje iz knjig pojavlja samo v funkciji in kot sestavni del takega učnovzgojnega procesa, ki temelji:

a) na delu v raznih skupinah, ko učenci pod učiteljevim vodstvom opazujejo, eksperimentirajo, izmenjavajo misli, uporabljajo šolske delavnice, zbirke in kabinete;

b) na tem, da sistematično vključujemo v učnovzgojni proces obisk industrijskih, prometnih, kmetijskih, zdravstvenih, socialnih in drugih družbenih ustanov, ki naj jih učenci poznajo.«

Na tej osnovi mora temeljiti tudi geografski pouk na naših srednjih šolah, če hočemo, da bo dosegel svoje izobrazbene in vzgojne smotre. V geografskem pouku morajo prevladati aktivne učne oblike, kot n. pr.: delo v skupinah, poedinsko delo in izvenrazredno delo v geografskih krožkih. Prav tako morajo dobiti večjo veljavo aktivne učne metode, kot so: različna opazovanja, ekskurzije, metoda risanja in čitanja kart itd.

Kakšna naj bo vloga skupinskega pouka in kakšen je njegov izobraževalni in vzgojni pomen v reformirani in k družbenim potrebam orientirani šoli? Menim, da je skupinski pouk le ena od učnih oblik, ki ima svojo posebno funkcijo v celotnem učnovzgojnem procesu, zato ne more nadomestiti ostalih učnih oblik, s katerimi tvori celoto. Gotovo je, da bo učiteljeva razlaga vsemu razredu še vedno potrebna za pridobivanje sistematičnega znanja, od katerega tudi reformirana šola ne more odstopiti, vendar pa se bo morala oploditi z drugimi učnimi oblikami, ki jih zahteva učna snov, potreba učencev in učna situacija.

Učni smotri, ki jih ima geografski pouk na srednjih šolah, terjajo veliko pestrost učnih oblik in metod. Da bi dijaki razumeli najvažnejše fizične in antropogeografske pojave in zakonitost njihove razpore-

Prepričan sem, da bodo ti zapiski o njih zanimivi tudi za vse one, ki poučujejo geografijo v naših srednjih šolah in upam, da se bo ta ali oni oglasil tudi še na straneh tega časopisa in posredoval kako svojo metodo, ki se mu je uspešno obnesla pri pouku.

ditve na zemeljski površini, da bi razumeli zakone razvoja geografskih pojavov in njihove medsebojne odnose, da bi si spominsko ohranili najvažnejša geografska dejstva, da bi si prisvojili kartografsko pismenost in določene spretnosti in privajenosti, da bi spoznali zapletene odnose med naravo in družbo, ne zadostuje le učiteljeva razlaga. Pri geografskem pouku moramo dijake naučiti, da bodo geografske pojave pravilno opazovali, ugotavljali prostorske odnose, merili, skicirali, oblikovali, čitali in risali karte, ugotavljali medsebojne odnose med geografskimi pojavi in uporabljali znanstveno in poljudno znanstveno literaturo. Vsega tega pa ne bomo dosegli zgolj s frontalnim poukom, temveč s samostojno dejavnostjo učencev v obliki skupinskega in poedinskega pouka. Vsebina geografskega pouka in njegovi učni smotri sami terjajo, da dobi skupinski pouk zelo važno mesto v celotnem učnovzgojnem procesu. Skupinski pouk pa ima tudi veliko vzgojno vrednost. S tem, da v skupinah opazujejo, ugotavljajo, eksperimentirajo, rišejo in zbirajo različni material, se vzgajajo dijaki v tovarštvu in zavestni disciplini, pridobivajo si čut odgovornosti in smisel za delovno skupnost. V skupinskem pouku se razvija aktivnost in iniciativnost dijakov ter sposobnost kritičnega razsojanja. V okviru skupinskega pouka je mogoče izvesti tudi notranjo diferenciacijo dela na osnovi sposobnosti in interesov učencev. Katero koli delo opravlja dijak v skupini, vedno dela v zavesti, da po svojih močeh prispeva k skupnemu namenu.

Delo v skupinah je primerno za geografski pouk v razredu, pri geografskih ekskurzijah in geografskih krožkih. Uspeh te učne oblike pa je odvisen od raznih činiteljev, izmed katerih bi rad opozoril predvsem na naslednje:

1. Učitelj mora vnaprej pojasniti skupni smoter posameznih delovnih grup. Če ima delo skupin namen poglobiti določena spoznanja, je treba učno snov predhodno razložiti, rezultate dela posameznih skupin pa obravnavati z vsemi dijaki in napraviti zaključke. V primeru, da želi učitelj privedi učence do novih spoznanj na osnovi rezultatov delovnih skupin, je treba le-te opozoriti, na kaj morajo obrniti posebno pažnjo.

2. Vsaki skupini mora učitelj točno določiti naloge in čas njihove izvršitve. Dati jim mora tudi potrebna pojasnila in material, ki ga skupina potrebuje (karte, slike, statistične podatke, knjige itd.). Število dijakov v skupini se ravna po snovi, ki jo morajo dijaki obdelati, po njihovi sposobnosti in pripomočkih.

3. Učitelj mora nadzorovati delo skupin in jim pomagati z nasveti in pojasnili. Paziti mora tudi na disciplino in medsebojne odnose med dijaki.

4. Pri razdelitvi dijakov na delovne skupine mora učitelj upoštevati interese in sposobnosti učencev, vendar pa mora skrbeti, da bodo v teku šolskega leta vsi učenci dobivali raznovrstne naloge in sicer take, ki razvijajo sposobnost abstraktnega mišljenja, kakor tudi tiste, ki razvijajo ročne spretnosti.

5. O delu posameznih skupin in učencev je treba voditi evidenco, popravljati napake in jih z vsemi dijaki obravnavati.

6. Po opravljenem delu mora vsaka skupina poročati o svojih ugotovitvah in predložiti izdelke, ki jih je treba uporabiti za sintezo.

Pouk geografije daje zelo veliko možnosti za skupinsko delo dijakov. Učitelj, ki pozna vzgojne in izobrazbene smotre naše nove šole, jih bo izkoristil in tako obogatil geografski pouk. Ker imamo o skupinskem pouku zelo malo praktičnih izkušenj, morda ne bo odveč, če na kratko očrtam nekaj primerov skupinskega pouka.

Po obravnavi neke domače pokrajine lahko naslonimo na opazovanje karte in slik naslednje naloge, ki jih damo posameznim delovnim skupinam: Določite po specialki medsebojno lego opisanih vrhov in njihovo lego proti raznim geografskim objektom; Razvrstite vrhove v skupine po njihovi nadmorski višini in geološkem sestavu; skicirajte tipe vrhov po slikah! Prerišite izohipse vrhov iz specialke in konstruirajte na osnovi izohips profile! Kakšna je oblika vrhov iz raznih krajev? Oblikujte tipe vrhov iz plastelina!

V navedenem primeru ima skupinski pouk naslednji smoter: 1. Utrditi predstavo o prostorski razporeditvi in medsebojnem odnosu posameznih geografskih objektov; 2. navajati dijake na točno opazovanje geografskih objektov in njih pravilno klasificiranje in 3. dati učencem določeno praktično znanje in spretnosti. Ugotovitve in izdelke posameznih skupin moramo uporabiti za pridobivanje novih spoznanj, kakor na primer: odvisnost oblike vrhov od kameninske sestave, možnosti, ki jih daje pokrajina za promet in gospodarsko izrabo itd.

Možnost za skupinski pouk imamo tudi pri obravnavi geografije naselij. Na osnovi literature, statističnih podatkov, kart in načrtov obdela vsaka skupina po eno od naselij, ki so med seboj po osnovnih značilnostih različna. V vsaki skupini lahko dobijo dijaki naslednje naloge: določi na osnovi karte, literature in statističnih podatkov makropoložaj naselja in njegove funkcije! Oriši na osnovi specialke mikropoložaj naselja! Prouči tloris naselja in ugotovi njegove značilnosti! Na osnovi literature očrtaj zgodovino naselja! Dognanja posameznih skupin morajo spoznati vsi

dijaki v razredu, učitelj pa jih, če je potrebno, še dopolni. Pod učiteljevim vodstvom primerjajo dijaki posamezna naselja med seboj in ugotavljajo razlike in skupne poteze obravnavanih naselij. Ob zaključku je treba napraviti še posplošitve.

Skupinski pouk je zelo uporaben tudi za proučevanje domačega kraja in ekonomske geografske enote, ki ji pripada. Delo bi kazalo morda takole organizirati:

1. **Priprava za delo.** Pokrajino, ki jo bomo proučili, je treba najprej v razredu sistematično obdelati. Nato napravijo posamezne skupine izvlečke iz knjig, izdelajo karte, kopirajo iz specialke oblike reliefa, reke in naselja, izdelajo profile itd. Pred odhodom na teren je treba izdelati tudi načrt potovanja in terenskega proučevanja.

2. **Delo na terenu.** Pod vodstvom učitelja analizirajo dijaki pokrajino, nato pa posamezne skupine zbirajo kamenine, rudnine in rastline, krokirajo, skicirajo, merijo in fotografirajo. Vsaka skupina vodi o svojem delu in ugotovitvah zapisnik.

3. **Sinteza in obdelava.** Po povratku s terena poročajo posamezne skupine o svojih ugotovitvah, ki jih je treba strniti v smiselno celoto. Urediti je treba material, ki so ga učenci zbrali med proučevanjem. Učitelj mora pregledati grafične izdelke, ki so jih učenci izdelali na terenu. Znanje, ki so ga učenci pridobili na terenu, je treba povezati s prejšnjim ali pa ga uporabiti za nadaljnje obravnavanje snovi.

In še en primer iz ekonomske geografije! Pri obravnavi proizvodnje premoga v naši državi lahko obdelamo v okviru skupinskega pouka enega od naših premogovnikov, ki smo si ga na ekskurziji ogledali. Posameznim delovnim skupinam damo n. pr. te naloge: Na osnovi literature in geološke karte označite geološko sestavo predela, kjer je premogovnik in prerišite geološko karto! Opišite nastanek premoga in označite njegova svojstva ter gospodarski pomen! Orišite zgodovino premogovnika in življenje rudarjev nekdanj in danes! Opišite proizvodne procese, ki ste jih opazovali pri ekskurziji in ugotovite glavne potrošnike premoga, ki ga kopljejo v obravnavanem premogovniku. Po opravljenem delu posamezne ugotovitve strnemo in uporabimo za razgovor o nekaterih ekonomskih in družbenih problemih (produktivnost dela, mehanizacija, zaposlenost, stavke v obdobju kapitalizma, družbeno upravljanje itd.).

Ob koncu bi rad pojasnil, da navedeni primeri, ki sem jih le skiciral, niso vzori, temveč le vzpodbuda učiteljem geografije, da bi uvajali skupinsko delo v geografski pouk. Šele izkušnje velikega števila praktikov bodo temelj za teoretične posplošitve, ki bodo obogatile našo učno prakso.

Dopisujte v našo strokovno revijo!

ZEMLJEPISNO IZRAZJE

Vse hvale je vredno stremenje Geografskega obzornika, da je začel pretresati gornja vprašanja. Pologoma le prihaja do polne veljave prepričanje, da si morajo posamezne stroke svoje terminologije same narediti oziroma urediti in jih normirati. Naloga slavista pri tem delu je le, da pove, ali izraz ustreza splošnemu jezikovnemu čutu ter besedotvornim in drugim slovničnim pravilom. Terminus mora biti tak, da v vsakem, ki ga sliši ali bere, zbuji isto predstavo, sicer zavaja v dvoumje. Če je za isti predmet ali pojem več sinonimnih izrazov, se je treba odločiti za enega in ga normirati, druge pa opustiti ali pa jim po potrebi določiti diferencirane pomene. Formirani izrazi naj bi bili obvezni za vse učbenike vseh šol. Nobena učna knjiga se ne bi smela odobriti za šolsko rabo, če se ne bi držala normirane terminologije. Tudi geografi naj bi si izbrali svojo terminološko komisijo (če je že nimajo); ta naj zbere vse terminološko gradivo, najprej tisto, ki se rabi v osnovnih, srednjih in strokovnih šolah (kakor so to že napravili matematiki), ga pretrese in ob podpori slavista natančno določi posameznim izrazom pomene ter normira tisti izraz, ki se ji zdi najboljši. V dvomljivih primerih naj da gradivo v Geografskem obzorniku tudi drugim geografom v premislek.

Ob prebiranju prispevkov k zgornjima problemoma (Geogr. obz. II, št. 4 in III, št. 1) pa sem se ob nekaterih izrazih ustavil. Tako se na primer v GO II, št. 4, str. 18 navajajo kot nekaki sinonimi izrazi zemljina — celina — kopno. Po Bajčevem Besedotvorju I, § 77 pomeni pripona -ina: a) tisto, kar izhaja iz simpleksna, torej izvor snovi ali izdelek (ajdovina, teletina, železnina; b) ceno (brodnina, hranarina); c) lastnost (belina, dolžina); č) večanje (deklina, množina); d) zbirnost (družina, zlatnina). Besedo zemljina bi mogli postaviti le v prvo skupino, pomenila bi torej »snov zemlje« ali »vrsto zemlje«. Temu pomenu nekako ustreza Pleteršnikova pojasnitev »Erdart«. Drugi pomen »Erdteil« je besedi zemljina dal nekdo, ki si prej ni odgovoril, kaj sufiks -ina pomeni. Ta pomenski prenos je napačen in ga ni mogoče spraviti v sklad z osnovnimi pomeni sufiksa -ina. Tudi sicer je beseda zemljina umetna, vendar za »Erdart« s pravilnim pomenom. V tem pomenu naj ostane. **Celina** je pravilno narejena, tudi pomen lastnosti celega je pravilen, le da je v pomenu »kontinent« že konkretiziran. **Kopno** pa ne pomeni kontinenta marveč le »suho zemljo« v nasprotju od morja. Tudi otok je kopno, ni pa celina. Nove izraze je, preden se uzakonijo, treba analizirati po besedotvornih sestavinah in njih pomenih. Jaz bi rajši rabil mednarodno tujko kontinent, ker mi celina diši še preveč abstraktno. Boljša je mednarodna tujka kot nejasen domači izraz, ki zavaja v zmoto. Zato tudi rajši rabim izraz temperatura namesto toplina.

Nikakor pa ne morem soglašati, da se Slovenskemu pravopisu podtikaajo nekake tendence, da preganja nekatere besede zato, ker so hrvaške (Ilešič, GO III, št. 1, str. 17). Za primer se navajajo **predel**,

področje in **območje**. **Predel** pomeni pri nas prvotno to, kar je predeljeno; ta pomen je še zelo živ; za strokovno rabo, prav geografsko, v pomenu »pokrajina, kraj, okolica« pa ga brez premisleka dovoljuje, samo za skrbnejšo leposlovno rabo ni priporočljiv. Pri »območju« in »področju« ni nikjer nobene omejitve, ne zvezdice, ne križca, in ju vsakdo lahko brez pomisleka rabi v pomenu, ki mu prija. Morda imate geografi med seboj kake ozkosrčne puriste, ki merijo strokovni geografski jezik z leposlovnim ali kakim drugim, celo nejezikovnim merilom. — Nikakor pa ni dolžnost slavistov, najmanj pa pravopiscev, da bi geografom ali katerim koli drugim strokovnjakom delali terminologije. Pravopisec vzame to, kar dobi, toda geografske terminologije doslej še nikjer nisem našel zbrane in uzakonjene.

Nisem tudi mnenja, da je **pustinja** »zašla k nam iz drugih slovanskih jezikov« (ibid str. 17). Pustina in pustinja sta obe že praslovanski tvorbi. V slovenščini je pustinja izpričana vsaj že pri Alasiu da Sommaripi (1607), ki mu nikakor ne moremo očitati hrvatarjenja.

I. Gams (GO III, št. 1, str. 18) navaja za nekatere pojme zemeljskega premikanja zanimive izraze, tudi ljudske; niso pa še izčrpani. Vse mi samo dokazuje, da se morajo geografi in morda tudi geologi in podobni strokovnjaki, ki imajo s takimi rečmi opravke, zbrati in izraz za izrazom pretresti, mu natančno določiti pomen in nato najboljšega normirati. Zdi se mi, da je najvišji skupni pojem »zemeljski premik«, da so pa polzenje ali plazenje, usadi, podori, udori, ugrezi ipd. le vrste zemeljskih premikov. Ti pojmi so si med seboj priredni, niso pa pravi sinonimi. O sinonimih bi mogli govoriti le pri izrazih polzenje, plazenje, drsenje. Tu gre po mojem občutku za premikanje zemlje v poševni smeri navzdol. Pri posedanju in usedanju gre za zemeljske premike v navpični smeri. **Usad** je efekt usedanja. Je lahko tudi gmota, ki je po polzenju ostala na dnu plaza in se sedaj tam useda. — Če se del skalne gore ali stene podre, potem je to resnično **podor**, če pa kolikor toliko vodoravna skalna tla zgrme v globino (zopet navpičen premik), se udro in tam nastane **udor**. Kadar pa mehka tla lezejo ali zdrknejo navpično v globino, potem je to **ugrez**. To so osnovni pomeni gornjih izrazov, v večini narečij še živi; zato bi jih kazalo v geografski terminologiji upoštevati.

Toliko bodoči (ali morda že obstoječi) geografski terminološki komisiji v premislek!

Tudi v zemljepisnem imenoslovju je mnogo problematičnega. Urednik je navedel lepo vrsto raznih imen. Ostanimo kar pri prvem primeru: Postojnska kotlina — Pivška kotlina — Pivka. Ker mi je ta svet z dialektoloških raziskavanj dobro znan, moram reči, da ljudje pravijo vsej pokrajini od Knežaka, torej od izvira Pivke do Postojne, ko Pivka izgine v jamo, »Na Pivki«. »V Pivki« pomeni »v reki Pivki«. Ko so pred nekaj leti spremenili Šempeter na Krasu v Pivko, je nastala zmeda. Če rečete namesto starega »v

Šempetru« sedaj »v Pivki«, se vam ljudje smejejo, češ da to pomeni pri njih v vodi Pivki. Če rečete »na Pivki«, je pa izraz zopet preširok, ker pomeni vso pokrajino. Če ne bi bilo te zmede, bi bilo za geografsko rabo najbolje reči po ljudskem Na Pivki. Tako bo pa najbrž treba seči po izrazu Pivška kotlina (čeprav to menda ni), ker je Postojnska kotlina preozek izraz. — Dravsko polje je širši pojem kot Ptujsko polje. Dravsko polje je tudi pri Mariboru in med Ormožem in Središčem. — Kozjak je baje prvotno samo ime za hribe na desnem bregu Pesnice med Gornjo in Spodnjo Kungoto. Kdo in kdaj je to ime raztegnil na vse hribovje in pokrajino na levem bregu Drave nekako od G. Kaple do Kamnice pri Mariboru, ne vem. Ljudsko je menda samo Kobansko. — Martuljek je prvotno bilo ime samo za hudournik izpod Špika; vasi, kjer stoji železniška postaja Martuljek, pravijo ljudje samo Rute. Ime vasi Gozd je menda umetno po nemškem Wald, kot so Nemci v starih časih pokrajino imenovali.

V domačih imenih je treba najprej dognati ljudske oblike, in sicer vse sklone, ki se rabijo, dalje pridevniško obliko, in pri krajevnih imenih tudi ime za prebivalca in prebivalko. Na osnovi takega gradiva, pri katerega zbiranju bi moral sodelovati tudi slavist, ki ima tanka ušesa za narečne posebnosti, bi šele komisija geografov, zgodovinarjev in slavistov lahko končno določila pisavo raznih slovenskih geografskih

imen: gorovij, voda, krajev itd. pa tudi tako imenovanih ledinskih ali zemljiških imen. Pri tem bo treba končno rešiti tudi pisanje naših sestavljenih imen tipa Višnja gora, Kamna gorica, Gornji grad, Ravni dol, Hudi log ipd., v katerih se po SP drugi del (to je samostalnik) mora pisati z malo. Toda, če je ali se čuti tak samostalnik kot **lastno** ime, se pišeta pridevnik in samostalnik z **veliko** začetnico (Bohinjska Bistrica, Banja Loka, Nemški Gradec). A gora, gorica, grad, dol, log idr. ne samo da se čutijo, temveč tudi so lastna imena. V Svetličevem Kazalu krajev na »Zemljevidu slovenskega ozemlja« Slovenske Maticе Ljubljana 1922, je Gora osemkrat zemljepisno ime, Gorica trinajstkrat, Grad sedemkrat, Dol šestnajstkrat, Log desetkrat itd. To dejstvo, da marsikdo ne samo čuti, marveč tudi pozna kak obči samostalnik tudi kot lastno ime, in pa dvojnost pravopisnega pravila, delata v pisanju sestavljenih imen veliko zmedo in jezo (prim. Fr. Bezlaj, Slovenska vodna imena, I, str. 17). Zato je treba to pravilo poenostaviti tako, da se v sestavljenih zemljepisnih imenih oba dela pišeta z veliko začetnico. To ne bo nič novega, saj tako že piše omenjeni Matični Zemljevid slovenskega ozemlja pa tudi drugi zemljevidi in mnogi zemljepisni avtorji, uredniki itd. Nobenega pametnega razloga ne najdem, da se dosedanja dvojnost pisave sestavljenih imen nadaljuje.

R. Kolarič

DROBNE NOVICE

ZLATA OBALA

V Severno Rodezijo in Kenijo so Evropejci sicer prinesli možnosti za intenzivnejši gospodarski razvoj, toda hkrati s tem so sprožili tudi številne socialne in politične težave. Zahodna Afrika je področje, kamor zaradi klimaskih in drugih neprilik Angleži niso prihajali kot stalni naseljenci, zato se kažejo tu poteze kolonializma v nekoliko drugačni luči.

Zahodna Afrika je sposobna preživljati mnogo več ljudi kot jih ima. Samo severni del Nigerije ima skoraj toliko prebivalcev kot vsa angleška Vzhodna Afrika. Mnogi predeli Zahodne Afrike so namreč mnogo bolj namočeni in produktivni kot Vzhodna Afrika. Tu tudi ni takih težav v gospodarski dejavnosti, kot so na primer v Koghlandu in v Copper Beltu. Glavna problema, ki se tu kaže, sta gostota in rast prebivalstva. Najboljši primer za to je Zlata obala, kjer živi 4 400 000 ljudi. Povprečna gostota znaša 18 ljudi na km². Toda $\frac{2}{3}$ vsega prebivalstva živi v južni polovici dežele, $\frac{1}{3}$ pa je skoncentrirana v skrajnem SV delu. Obsežna področja v dolini Volte so skoraj nenaseljena zaradi poplav v deževni dobi in zaradi pomankanja vode v ostali polovici leta.

Gospodarsko najbolj razvit je južni del. Najpomembnejše mesto zavzema kakavovec. To kulturo so začeli gojiti pred 75 leti, od tod se je začela širiti preko gozdnega pasu, kjer so ekološki pogoji za rast kakavovca posebno ugodni. V zadnjih letih se je po-

javila kakavova bolezen, znana kot »swollen shoot«. Napadla je znatna področja starejših nasadov, zlasti okrog Koforidue in Tafoja. Zato se danes novi kakavovčevi nasadi širijo proti severozahodu. Gospodarski porast v južnem delu Zlate obale gre na račun večjega izkoriščenja rud. Med njimi zavzema prvo mesto zlato, zlasti okrog Tarkwe, Prestee, Obuasija itd., dalje mangan okrog Nsute, diamant v Birimski dolini ter boksit. Značilno je tudi, da ta južni, najbolj gospodarsko razviti predel poseduje vse železnice, večino glavnih cest in glavnih mest, vključno vsa ona, ki imajo več kot 20 000 prebivalcev.

Glede na gospodarski razvoj Zlate obale ločimo dvoje področij: Prvo je v popolnem gospodarskem razmahu, drugo pa je nerazvito in se zdi, da bo težko doseglo tak gospodarski napredek, kot ga je Jug. V ta namen so izvedli obsežen kmetijski načrt, ki predvideva izboljšanje obdelovalnih metod. Velika razlika med severnim in južnim delom Zlate obale se bo vedno bolj večala, če bo ostalo samo pri načrtu hidrocentrale na reki Volta. V načrtu je, da se Volta zajezijo pri Ajeni. Tako bi nastalo umetno jezero, ki bi pokrivalo ozemlje 5180 km². Novo pridobljena električna energija bi služila rafineriji boksita in produkciji aluminija. Tako bo Jug imel jez, večino jezera, hidrocentrale, rudnik boksita ter topilnico, ki bo zgrajena pri Kpanduju. V zvezi s tem načrtom se predlaga gradnja novih železniških prog. Gradijo pa tudi novo

pristanišče pri Temi. Vse to in druge gradnje kažejo, da se bo Jug popolnoma osamosvojil.

V Zlati obali stopa vedno bolj v ospredje problem izrabe zemlje in nagle rasti prebivalstva. V Zahodni kakor tudi v Vzhodni in Centralni Afriki prevladuje sistem kolobarjenja. Ne moremo sicer zanikati, da se z njim najbolje izrablja prst. Težave pa so v tem, ker se na novo pridobljena površina ne izrablja za hranilne rastline, kljub temu, da je potreba po njih vedno večja, temveč v glavnem za rast posebnih izvoznih kultur. Idealno bi bilo, da bi se zemljišča obdelovala vsakih deset ali dvajset let le enkrat. V praksi je to seveda nemogoče, zlasti ne tam, kjer je več prebivalstva in se prst obdeluje na vsakih 5 ali celo 2 do 3 leta. Okrog večjih mest se prst obdeluje celo nepretrgoma. Tod je seveda pridelek običajno slabši. Za boljšo izrabo prsti so v Zahodni Afriki potrebne številne spremembe in izboljšave. Treba bo predvsem iz-

boljšati produktivno metodo poljedelstva. To je seveda marsikje povezano s številnimi problemi zlasti v predelih, ki so ogroženi po tse-tse muhi, pa tudi v prometno odročnejših krajih ipd. Tudi glede uporabe umetnih gnojil je veliko vprašanje, kolikšna je njihova uspešnost v teh klimatskih in pedoloških prilikah.

Drugi problem, ki se javlja v Zlati obali, je problem stalne rasti mest in mestnega prebivalstva. Štetje iz leta 1948 nam pokaže, da je v Zlati obali skoraj 60 mest z več kot 4000 prebivalci. Od teh jih je največ v gospodarsko razvitem Jugu. Tako ima Accra, glavno mesto Zlate obale, 140 000 prebivalcev in Kumasi, glavno mesto Ashantija, 80 000 prebivalcev. Ti dve mesti kažeta že marsikatere probleme, ki so značilni za zahodnoevropska in ameriška mesta.

Po R. W. Steel, Geography, jan. 1955.

Vera Marchisetti

KNJIŽEVNOST

ZGODOVINA LJUBLJANE

Prva knjiga: Geologija in arheologija. Mestni arhiv, tiskala Državna založba Slovenije, Ljubljana 1955. 458 str.

Mestni arhiv ljubljanski je začel izdajati obsežno monografijo o Ljubljani, ki bo obsegala štiri knjige, geologijo in arheologijo, zgodovino od naselitve Slovencev do zaečka 18. stoletja in od 18. stoletja do osvoboditve, kot zadnjo pa — geografijo. Spomladi 1956 je izšla prva knjiga s podnaslovom Geologija in arheologija. Bralce Geografskega Obzornika na to izdajo posebej opozarjamo, ker ni ozka monografija, kot bi morda sklepali po naslovu, ampak obravnava mnogo širši teritorij, največkrat celo Slovenijo. Ker so pisci razprav sami vidni znanstveniki, zvemo obenem za nove poglede v posameznih strokah.

Vse to velja tudi za prvo in najboljše razpravo z naslovom Zemlja, Geološka zgodovina ljubljanskih tal, ki jo je napisal univ. prof. I. Rakovec. 172 strani teksta, ki mu sledi, kot pri vseh ostalih razpravah, obsežen angleški in nemški sumarij, predstavlja doslej najpreglednejši in najboljše prikaz geoloških razmer v Sloveniji. Težišče ostaja še na tleh, ki jih pisec imenuje ljubljanski prostor, vendar zvemo tudi o najnovejših geoloških ugotovitvah iz drugih slovenskih pokrajin, n. pr. o razmerah na prekmurskih naftnih poljih, pa celo izven Slovenije (n. pr. pri paleografskem dogajanju Evrope). Prvo poglavje Rakovčeve razprave nudi stratigrafski pregled kamenin »ljublanskega prostora«. Posebno v pregledu pleistocenske akumulacije in holocenskega dogajanja najdemo geografi obilo gradiva, ki zadeva tudi našo stroko. Prikaz pleistocenskega in holocenskega dogajanja vsebuje obilo dosežkov evropskega periglacialnega raziskovanja. V tej luči je tudi napisan pregled pleistocena in holocena v Sloveniji, ki je najboljše in najbolj temeljit, kar jih imamo iz novejšega časa. Razpravi je priložena tudi nova geološka karta

v merilu 1:75.000, ki sega na zahodu še čez Vrhniko, na vzhodu do Laz, na jugu do Borovnice in na severu do Šmarne gore. Čeprav je to le z novimi ugotovitvami izpopolnjena Kossmatova karta, je menda prva geološka karta v tem merilu, ki so jo izdali po prvi svetovni vojni slovenski geologi. Da take karte težko pričakujemo tudi geografi, ni treba posebej poudarjati.

Morfologi imamo pri nekaterih Rakovčevih trditvah pomisleke, ki jih vseh tukaj ne kaže navajati. Navajam le enega. Rakovcu je vzbudila pozornost struga Ljubljanice, katere dno na Barju rahlo visi do karbonske pregrade med Golovcem in Gradom, kjer se dvigne za 4 m, da nato spet položno pada na ljubljanskem polju. Ta neizravnani padec dna razlaga Rakovec z mladoholocensko tektoniko, ko se je »barska kotlina glede na karbonsko pregrado, ki jo loči od ljubljanskega polja, šele v mlajšem holocenu za toliko pogreznila, za kolikor se dno Ljubljanice dvigne pri prehodu z Barja« (str. 111). Hidrotehnične meritve pravijo, da prenese Ljubljanica na leto več deset tisoč ton plavja. Če bi tektonika porušila ravnotežni profil reke, bi se moralo to plavje pred tektonsko stopnjo odlagati in v nekaj letih bi zatrpalo ulegnino. Ker se to ne dogaja, moramo iskati vzroke v hidroloških zakonitostih, ki ustvarjajo na različnih sedimentih različne oblike strug. 4—5 m visoka ježa blizu Gradaščice ni noben dokaz za tektoniko, ker je na številnih mestih izpričano, da so v dobah, ugodnejših za akumulacijo, vodni tokovi z nekraškega ozemlja hitreje nasipavali kot kraški, v našem primeru Gradaščica in Sava hitreje kot Ljubljanica.

Drugi del knjige izpolnjuje arheologija. Tu najdemo najprej Uvodni pregled zgodovine ljubljanskega okoliša do naselitve Slovanov izpod peresa Boga Grafenauerja, Srečka Brodarja: Ledenodobni človek na ljubljanskih tleh, Josipa Korošca: Oris predzgodovine Ljubljane, kjer je obravnavana doba od neoli-

tika do mlajše železne dobe s poudarkom na koliščarski kulturi, Josipa Klemenca pregledno Zgodovino Emone ter Josipa Korošca: Arheološke najdbe iz dobe selitve narodov in zgodovine srednjega veka. Od teh razprav obsega najširši teritorij Brodarjev sestavek: Ledenodobni človek na ljubljanskih tleh, ki je najmodernejši pregled dosedanjega znanja o paleolitiku v

Sloveniji in okolici, znanja, ki je močno povezano z imenom Srečka Brodarja, avtorja razprave.

»Zgodovine Ljubljane« ne rabijo samo šole ljubljanskega okoliša, ampak tudi ostale, ki poučujejo o Ljubljani in ki zasledujejo razvoj znanosti. Take pa bi morale biti vse slovenske višje organizirane šole.

I. Gams

Društvene vesti

SEMINAR SLOVENSКИH GEOGRAFOV v Pomurju od 20. do 25. avgusta 1956

Po uspelem seminarju poleti 1955 v Ljubljani je pomurski seminar drugi, ki ga je po drugi svetovni vojni organiziralo Geografsko društvo Slovenije za svoje člane.

Društvo je zasnovalo ta seminar v povezavi s proučevanjem Pomurja, s katerim je nameravalo sodelovati pri izdelavi regionalnega načrta Pomurja. Ta plan je sicer kasneje odložilo, vendar je komisija pod vodstvom prof. Ilešiča, ki jo je sestavilo društvo za proučevanje Pomurja, nadaljevala z zbiranjem statističnega in drugega gradiva. Društvu je uspelo zagotoviti sredstva za terensko proučevanje nekaterih značilnih pomurskih krajev, ki ga je opravila skupina petih znanstvenih delavcev s pomočjo nekaterih študentov geografije. Tako je bilo mogoče nuditi seminaristom mnogo obširnejše in poglobljeno znanje, kot smo ga imeli dotlej o Pomurju. Od prvotnega programa seminarja je bilo treba skrajšati le čas in obseg terenskega dela, ki so ga opravili seminaristi.

Čeprav zborovanje ni imelo značaja kongresa, so se pri otvoritvi v soboškem gradu dne 20. avgusta

zbrali poleg okrog 125 geografov iz vse Slovenije tudi vidni politični in prosvetni predstavniki pomurskega okraja in Sobote. Pri uvodnem in glavnem referatu o Pomurju, ki ga je podal prof. Ilešič, so se lahko prepričali o že opravljenem delu, ki zahaja tudi v sorodne panoge, kot je ekonomska geografija, zgodovina, geologija itd. Na podlagi analize statističnega materiala, številnih diagramov in kart se je izkristalizirala okvirna rajonizacija Pomurja, ki jo je podal prof. Ilešič. Po njej delimo v Prekmurju ravninski predel, terasno Goričko in gričevnato Goričko. Ravninski del razpada v Ravensko, osrednje Dolinsko in lendavsko področje, Goričko pa na vzhodni in zahodni del. Na desnem bregu Mure je ločiti Apaško ravnino, zgornje in spodnje Mursko polje, v goricah Radgonsko-Kapelske in Ljutomerske gorice ter zgornjo, srednjo in spodnjo Ščavnico.

Sledil je referat I. Gamsa o geomorfoloških problemih Pomurja in L. Olasa prikaz sezonskega izseljevanja, ki je bil napisan z vidno noto osebne prizadetosti in poznavanja problematike. Oba referata bosta v kratkem izšla v obliki razprav, drugi v Geografskem Vestniku 1955.

Skupina seminaristov pred prekmursko hišo v Šalomencih
Foto J. Tavčar

Tisti, ki so predhodno proučevali kraje, so svojim skupinam popoldne razložili rezultate raziskovanja in jih peti dan seminarja tudi popeljali v obravnavani kraj, da si ga udeleženci sami ogledajo. Prva skupina pod vodstvom prof. S. Plešiča je tako podrobneje spoznala kraje v Videmski občini, druga, pod vodstvom prof. V. Lebana Veržej in okolico, tretja z vodjo L. Olasom Sebeborce, četrta, pod vodstvom as. M. Šiferja Bodonce in Puconce, peta, pod vodstvom I. Gamsa pa Ropočo. Ker si je vsak seminarist lahko ogledal samo enega od teh raznolikih krajev, bo gotovo z zanimanjem prebral razprave vodij grup, ki jih nameravajo objaviti o raziskanih krajih v soboški reviji »Svet ob Muri«.

Drugi in tretji dan sta bili na sporedu ekskurziji po Pomurju. Prvo dopoldne si je ekskurzija, ki je imela na razpolago kamione, ogledala spotoma Dolinsko, podrobneje pa petiševsko naftno polje, kjer je razlagal geolog R. Piškur, pa tudi mnogoobetajoče vrtine pri Filovcih. Popoldne smo se popeljali čez Goričko do Srebrnega brega, s katerega je bil dober razgled. Povratek je bil preko Građu in Cankove. Naslednji dan smo si ogledali dolinske in gričevnate kraje na desni strani Mure od Apaške ravnine preko Gornje Radgone, kjer smo uživali z Građu lep razgled, spremljan s strokovno razlago, do Ljutomera in Jeruzalema.

Četrty dan dopoldne je bilo na programu seminarja spoznavanje Sobote. Razvoj in funkcije Sobote je prikazal prof. Plešič, nakar so si seminaristi v skupinah ogledali nekatera industrijska podjetja (tovarno mlečnega prahu, katere važnost smo spoznali iz predhodnega poročila as. Klemenčiča, tovarno perila Mura in tovarno mesnih izdelkov) ter novo tiskarno. Popoldne sta se zvrstila dva pedagoška referata, prof. D. Kompareta o pedagoških problemih geografskega pouka v srednji šoli in prof. T. Oblaka o geografskih učilih. Težišče Komparetovega referata je bilo na problematiki, ki izvira iz učenčeve psihološke zmogljivosti glede na podajano učno snov, in pa na vprašanjih učnega kadra. Referat T. Oblaka je vseboval vrsto opozoril na poedina učila. Prvi referat je imel splošni, dokaj teoretski značaj, drugi pa je ostajal pri konkretnih vprašanjih. Zato sta se odlično dopolnjevala. Vzбудila sta živahno diskusijo, ki se je končala z vrsto predlogov, med njimi tudi s tem, da naj Geo-

grafsko društvo organizira tečaj za izdelavo geografskih učil. Nekaj kritik je padlo tudi na kvaliteto sedanjih učbenikov. Žal je plodno diskusijo prekinila pozna ura. Da je bila potreba po izmenjavi mišljenj še velika, je razvidno tudi iz tega, da se je diskusija o pedagoških in poklicnih problemih obnovila zadnji dan seminarja po predavanju as. dr. V. Kokoleta o principih lokalno geografskega proučevanja. Opoldne je bil razhod.

Pri vprašanju, zakaj je seminar uspel, se ustavimo pri naslednjem. Bil je v pokrajini, ki je večini slovenskih geografov najbolj od rok in razmeroma malo znana. Ker je možnost, da vidijo in slišijo udeleženci mnogo novega, med ugodnimi pogoji za uspeh seminarja, se bo treba nanj ozirati tudi pri bodočih seminarjih. Poleg spoznavanja novih pokrajin pa je seminar ugodil tudi drugi potrebi slovenskih geografov, da se vsaj enkrat na leto sestanejo in izmenjajo mišljenja o strokovnih in poklicnih problemih.

Kdor zasleduje razvoj slovenske geografije, vidi, da so imeli dosedanji poveljni seminarji in kongresi velik pomen. Na kongresu v Mariboru l. 1954 smo začeli akcijo za afirmacijo geografije v šoli in v javnosti. Na seminarju v Ljubljani leta 1955 smo utrjevale metode kompleksnega geografskega proučevanja, ki naj izpodrine deskriptivno geografijo in geografski verbalizem. Pomurski seminar pomeni korak naprej predvsem v spoznanju, da je treba načela, ki smo si jih zastavili na dosedanjih zborovanjih, prenesti v vse šole. Zato je treba nenehoma skrbeti za izpopolnjevanje geografov-šolnikov, da ne izgube zveze z razvojem geografske znanosti in moderne pedagogike. Prav tako kot slabo materialno stanje naših šol zavira razvoj geografskega pouka marsikje tudi premajhna iniciativnost nekaterih geografov.

Za uspeh gre nedvomno velika zahvala nekaterim institucijam, ki so gmotno in moralno podprle seminar. Med njimi je predvsem Pedagoški center sedanjega Sveta za šolstvo LRS, ki je finančno podprl številne udeležence in raziskovalno delo, pa okrajni odbor Pomurja, ki je s svojim Svetom za prosveto in kulturo omogočil brežhibno organizacijo. Organizator seminarja, Geografsko društvo Slovenije, je končno dolžno zahvalo vsem okrajnim ljudskim odborom, ki so finančno podprli udeležence iz svojega področja.

Ivan Gams

OBRTEKSPORT

LJUBLJANA
KOMENSKEGA 12

izvaža na vse strani sveta obrtne proizvode naših obrtnikov

izvaža na vse strani sveta obrtne proizvode naših obrtnikov

izvaža na vse strani sveta obrtne proizvode naših obrtnikov